

М.В.Шабовіч

**ПАТРЫЯТЫЧНАЕ
ВЫХАВАННЕ
СРОДКАМІ СУЧАСНАЙ
БЕЛАРУСКАЙ ЦАЭЗІІ**

Дапаможнік

Мінск 2007

У дапаможніку разглядаюцца пытанні патрыятычнага выхавання сродкамі сучаснай беларускай паэзіі. На прыкладзе грамадзянскай лірыкі вядомых паэтаў Навума Гальпяровіча і Міхася Башлакова паказваецца, як можна выхаваць такія высокія патрыятычныя пачуцці, як любоў да Бацькаўшчыны, яе святыняў, слаўнага гістарычнага мінулага, любоў да роднай мовы. Даюцца таксама метадычныя рэкамендацыі па арганізацыі сустрэч з пісьменнікамі. Кніга адрасавана куратарам акадэмічных груп, а таксама выкладчыкам, студэнтам і ўсім тым, хто цікавіцца сучаснай беларускай паэзіяй.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

СУСТРЭЧА З ПІСЬМЕННІКАМ ЯК СРОДАК ВЫХАВАННЯ СТУДЭНТАЎ. АРГАНІЗАЦЫЯ І ПРАВЯДЗЕННЕ ПАДОБНЫХ МЕРАПРЫЕМСТВАЎ (МЕТОДЫКА І ВОПЫТ).

Адным з найважнейшых сродкаў выхавання студэнтаў з'яўляюцца сустрэчы з пісьменнікамі. Такія мерапрыемствы адыгрываюць вельмі важную ролю, бо, дзякуючы кнігам, у тым ліку і мастацкай літаратуры, чалавек ужо з малых гадоў не толькі пазнае акаляючы свет, але і на прыкладзе пэўных сітуацый з мастацкіх твораў вучыцца правілам паводзін у грамадстве, фарміруе ў сабе (зразумела, пры дапамозе педагогаў) такія якасці, як патрыятызм, дабрыню, павагу да старэйшых, да мовы, гісторыі народа, яго культуры. Так склалася, што менавіта пісьменнік не толькі акумулюе ў сабе вопыт народа, яго мудрасць, але і ў сваіх мастацкіх творах адлюстроўвае іх. І ўсё ж адна справа вывучаць духоўны свет героя (і пісьменніка) па кнігах, а зусім іншая – пры чэпасрэдным кантакце з пісьменнікам: на літаратурных вечарах і сустрэчах, арганізацыя якіх мае немалаважнае значэнне, як, дарэчы, і сама методыка правядзення падобных мерапрыемстваў.

Адразу хочацца зазначыць, што сустрэчы з пісьменнікамі варта практыкаваць з малодшага школьнага ўзросту, каб прывіць вучням любоў да літаратуры. У гэтым плане немалую ролю павінны выконваць і бацькі – пры сумесным наведванні Дома літаратара, тэатраў і г.д. Пра гэта павінны клапаціцца школьныя настаўнікі беларускай літаратуры, класныя кіраўнікі. І, канечне, куратары акадэмічных груп, асабліва малодшых курсаў. Праводзячы такую практыку рэгулярна, дазволіць сабе падзяліцца пэўнымі меркаваннямі наконт гэтага віду выхавання студэнтаў, які я лічу найбольш эфектыўным сродкам усебаковага выхавання маладога пакалення.

Задача куратара (выхавальніка, намесніка дэкана па выхаваўчай працы – увогуле, арганізатара сустрэчы) – быць кампетэнтным, добра ведаць таго, каго запрашаеш, не сумнявацца, што ў выніку мерапрыемства студэнты атрымаюць толькі станоўчыя эмоцыі, што слова пісьменніка і яго творы прынясуць толькі пазітыўнае, новае, яркае, пашыраць іх кругагляд, станюцца паўплываюць на фарміраванне светапогляду, зрабяць іх больш чулымі, добрымі, выхаваюць такія якасці, як патрыятызм (любоў да Бацькаўшчыны, мовы, культуры, бацькоў), любоў да прыроды роднага краю, шчырасць і любоў як да людзей наогул, так і да канкрэтнага (каханага) чалавека. Акрамя павагі і любові да роднай мовы і літаратуры (увогуле да мовы і літаратуры), такія мерапрыемствы, несумненна, павінны даваць нешта большае. У выніку іх студэнты павінны абагаціцца вопытам пісьменніка, навучыцца ў яго любіць мову, Радзіму, людзей, навучыцца быць чулымі, справядлівымі, актыўнымі будаўнікамі свайго жыцця і жыцця краіны.

Арганізатар мерапрыемства павінен добра ведаць творчасць пісьменніка, якога запрашае, яго манеру размаўляць з людзьмі, біяграфію.

Ёсць катэгорыя пісьменнікаў, што ствараюць выдатныя творы, а выступаць на публіку не могуць – спяшаюцца, хвалююцца і г.д. А ёсць такія творцы, якія лепш выступаюць, чым пішуць. Важна запрашаць менавіта тых пісьменнікаў, што напісалі значныя, таленавітыя творы і могуць кваліфікавана, пераканаўча, салідна распавясці пра сябе як пісьменніка, прачытаць свае творы, і не проста прачытаць, а прачытаць прыгожа, узорна. Менавіта ў такім выпадку будзе найбольшы эфект ад сустрэчы і адбудзецца максімальны кантакт паміж студэнтамі і запрошаным аўтарам. У іншым выпадку творы паэта (празаіка) павінны чытаць падрыхтаваныя студэнты.

Важная роля надаецца вядучаму такой імпрэзы. Ён павінен паведаміць, хто прыйшоў на сустрэчу, яго месца працы, дзяржаўныя і літаратурныя прэміі і ўзнагароды (калі ёсць), пра песні на яго вершы (пры наяўнасці такіх), пра іх выканаўцаў. Вядучы рыхтуе аўдыторыю да ўспрыняцця слова пісьменніка. Важна, каб сам арганізатар мерапрыемства і вядучы (звычайна гэта адна і тая ж асоба) карысталіся аўтарытэтам сярод студэнтаў, маглі выразна (няспешна і прыгожа) прадставіць госця, а можа, нават і прачытаць па памяці яго радкі, якія, магчыма, мелі розгалас у друку ці іншых сродках масавай інфармацыі. Арганізатар сустрэчы (вядучы) не павінен пакідаць госця аднаго перад аўдыторыяй. Бывае так, што хтось прадстаўляе паэта і сядзе ў залу, сам становіцца выключна слухачом (не кажучы пра недапушчальныя выпадкі, калі па пэўных прычынах не можа прысутнічаць на мерапрыемстве і сышоўшы дадому ці па іншых справах – заняткі, залік і г.д.). Лічу, што так рабіць нельга. Вядучы (арганізатар – дублірую два тэрміны таму, што бываюць выпадкі, калі нехта арганізуе сустрэчу, а не “вядзе” яе, перакладваючы на самога госця гэтыя дадатковыя абавязкі, што, безумоўна, няправільна) павінен знаходзіцца побач з госцем, у нечым дапамагаць яму (горняць ад студэнта запіску, падказаць час і г.д.).

Арганізатар павінен бачыць аўдыторыю (як яна слухае, як рэагуе), пры неабходнасці нешта падказваць ёй (накшталт “пішыце запіскі”, “задавайце пытанні”), прапанаваць набыць кнігі госця з аўтаграфам. Неабходна заключнае слова вядучага (арганізатара) ў канцы сустрэчы, у якім ён прапануе яшчэ раз аддзячыць аўтару апладысманамі, жадае яму далейшых поспехаў, запрашае на новыя сустрэчы. Можна прапанаваць каму-небудзь са студэнтаў таксама выступіць – як са сваімі творамі, так і з уражаннімі ад сустрэчы. Пры гэтым вядучы павінен добра ведаць аўдыторыю, прадчуваць, што скажа студэнт, якія вершы ён прачытае. Варта папярэдзіць выступоўцу загадзя. Горш, калі прапануеш каму-небудзь сказаць слова, а ён адмаўляецца, ці калі наогул у групе няма жадаючых выступіць, ці жадаючыя ёсць, але вы ведаеце, што сказанае імі ці прачытаныя ўласныя творы могуць абразіць госця, ці творы, якія збіраецца прачытаць студэнт, маюць выразны антывыхаваўчы характар, уносяць пэўны несур’ёз, разбушаюць тое станоўчае, што было на сустрэчы. А як важна яго захаваць як мага далей!

Часам выкладчык (арганізатар) рызыкуе, калі прыводзіць госця (паэта і інш.) у незнаёмую аўдыторыю. У такім выпадку арганізатар павінен мець

немалы вопыт падобных мерапрыемстваў, абапірацца на свой аўтарытэт. Лепш, калі студэнты загадзя папярэджаны аб такой сустрэчы. Пры адсутнасці пытанняў з аўдыторыі іх можа задаць арганізатар (выкладчык), тым самым заахваціўшы на гэта і студэнтаў. Пытанні выкладчыка не павінны быць павярхоўнымі, а павінны абапірацца на веданне творчасці пісьменніка і яго жыццёвай біяграфіі, заглыбляцца ў пэўную праблему, высвятляць канкрэтнае ў агульным. Важна, каб арганізатар сам актыўна ўдзельнічаў у сустрэчы. Недапушчальна падчас імпрэзы займацца нейкімі сваімі справамі (правяраць сшыткі і г.д.), размаўляць з кім-небудзь, часта пазіраць на гадзіннік.

Арганізатар можа патурбавацца не толькі аб набыцці кніжак госця, але і аб фатаграфаванні імпрэзы ці хаця б яе фінальнай кропкі – “здымак з аўтарам на памяць”. Такі напамінак пра сустрэчу пажадана мець кожнаму студэнту. Варта патурбавацца таксама, каб потым перадаць здымак і паэту. Можна з подпісамі студэнтаў ці словамі ўдзячнасці за атрыманыя станоўчыя ўражанні ад мерапрыемства ці з запрашэннем на новыя сустрэчы.

Нялішне, калі выкладчык патурбуецца аб авансаванні будучага мерапрыемства ў сродках масавай інфармацыі ці аб розгаласе (зноў жа ў СМІ) пасля сустрэчы. Можна загадзя папрасіць каго-небудзь са студэнтаў (найбольш схільнага (ці схільных) да журналістыкі) напісаць заметку ў газету, а потым не паляніцца і самому аднесці ў рэдакцыю, каб быць перакананым на 100%, што матэрыял знаходзіцца ў тым ці іншым СМІ, набыць яго і перадаць госцю.

Карысна на наступных занятках абмеркаваць сустрэчу, адзначыць тое істотнае, што засталася ў памяці і ў душы, што застанеца надоўга. І з улікам гэтага планаваць далейшыя імпрэзы. Можна параіцца са студэнтамі, каго яны яшчэ хацелі б запрасіць. Пры гэтым нельга поўнасцю ісці ў іх “на повадзе”. Часам моладзь (асабліва першакурснікі) яшчэ няправільна арыентуецца як у літаратурных падзеях, з’явах, так і ў маральных каштоўнасцях. Калі арганізатар – не літаратар, ён павінен абавязкова параіцца з выкладчыкамі літаратуры ці ўвогуле калегамі, хто ведае літаратурны працэс. Нельга запрашаць і прапагандаваць тых творцаў, хто нясе разбуральную энергію, хто сваім шарагова-мітынгавым клаунадствам выходзіць (калі можна так сказаць) пагарду да роднай мовы, да народа, яго гісторыі, культуры, яго сапраўдных каштоўнасцей. Часам моладзь захапляецца эпатажнасцю, нявыхаванасцю некаторых (асабліва маладых) творцаў, што беспадстаўна перабольшваюць сваю ролю ў сучасным літаратурным працэсе, якія думаюць, што, стукаючы па тазіку і выкрыкваючы бессэнсоўныя воклічы (часам – непрыстойныя), яны ствараюць новую літаратуру. Яшчэ горш, калі гэтага не разумеюць арганізатары такіх мерапрыемстваў (выхавальнікі, выкладчыкі), бо тым самым яны спрыяюць выпрацоўцы нігілістычных ці негатыўных адносін моладзі да літаратурных з’яў і літаратуры ўвогуле.

ВЫХАВАННЕ СТУДЭНТАЎ СРОДКАМІ ПАЭЗІІ НАВУМА ГАЛЬПЯРОВІЧА

Бадай, ідэальным суб'ядседнікам, чыя творчасць несумненна скіравана на выхаванне ў студэнтаў павагі і гонару за свой край, народ, мову, хто тонка апявае лірычныя пачуцці, прыгажосць роднай прыроды, з'яўляецца Навум Гальпяровіч. Штогод я запрашаю яго да саваіх студэнтаў-гісторыкаў, студэнтаў-філолагаў. Неаднойчы мы разам з ім выступалі па запрашэнні бібліятэк у Мінску і Маладзечне, перад студэнтамі і вучнямі розных ВНУ і школ Беларусі. Гэта чалавек, які можа шмат што сказаць навучэнцам, які лёгка авалодвае ўвагай аўдыторыі, чые вершы нясуць станоўчыя эмоцыі і ўражваюць як дасканаласцю радка, так і эмацыйным узрушэннем. Многія яго творы сталі тэкстамі песень, і, па магчымасці, іх варта выконваць на падобных вечарах.

Нарадзіўся Навум Якаўлевіч у 1948 годзе ў Полацку. Свой працоўны шлях пачаў грузчыкам на заводзе шкловалакна. Працаваў карэктарам, літсупрацоўнікам у мясцовай газеце, вучыўся завочна на факультэце журналістыкі БДУ. Скончыў Віцебскі педагагічны інстытут. У 1977 годзе пераехаў у Наваполацк, дзе працаваў рэдактарам радыёвяшчання аб'яднання "Палімір", карэспандэнтам гарадской газеты "Хімік". З 1981 года – карэспандэнт рэспубліканскага радыё ў тэгіёне, аўтар шматлікіх рэпартажаў. З 1997 года жыве і працуе ў Мінску: намеснікам рэдактара часопіса "Вожык", намеснікам старшыні Саюза беларускіх пісьменнікаў, намеснікам рэдактара газеты "Літаратура і мастацтва"; цяпер – галоўны дырэктар замежнага вяшчання Беларускага радыё. Аўтар кніг паэзіі "Брама", "Востраў душы", "Струна", "Святло ў акне", "Голас і рэха", "Гэта шчэ для цябе", кнігі прозы "Шляхі і вяртанні", а таксама шматлікіх публікацый у калектыўных зборніках і перыядычным друку. На вершы Н.Гальпяровіча напісана нямала песень такімі кампазітарамі, як М.Яцкоў, В.Іваноў, А.Елісеенкаў, У.Буднік, Э.Зарыцкі і інш.

Паэзія Навума Гальпяровіча – шматаблічная, шматфарбная, разнастайная тэматычна, багатая на вобразныя сродкі. І, што, бадай, самае галоўнае – яна з'яўляецца не толькі добрым дарадцам для маладога чытача, але і выхавальнікам чалавека-грамадзяніна, патрыёта, шчырага сейбіта на роднай ніве, чалавека высокіх маральных якасцяў, для якога няма лёгкіх сцяжынак у жыцці, нейкіх абыходных шляхоў. Герой Н.Гальпяровіча, як і сам паэт, – шчыры працаўнік, спагадлівы сябра, летуценны закаханы (а які яшчэ й можа быць сапраўдны закаханы!). Неяк падчас выступу ў педуніверсітэце ён сціпла зазначыў, што ў яго ёсць толькі пяць-шэсць значных вершаў, якія, магчыма, застануцца ў літаратуры, за якія яму не сорамна. Тады мы былі яшчэ мала знаёмымі, і я падумаў: ці не бравада гэта? Ці сапраўды паэт настолькі сур'ёзна адносіцца да літаратуры, што разумее, што не ўсё напісанае застаецца. Перачытаўшы тым жа вечарам набыты мной зборнік паэта, я адкрыў для сябе далёка не пяць-шэсць вершаў, а значна

больш. І, што самае цікавае, сёння, акунаючыся зноў у старонкі той, набытай, і іншых, атрыманых ад аўтара з выдатнымі (паэтычнымі) прысвячэннямі (прыгадаю адно, на адной з новых кніг паэта “Голас і рэха” (2005): “Калі туга наўкола, Самотна на душы, Будзь весялей, Мікола, І вершыкі пішы”) кніг, больш і больш разумею, што за той сціпласцю аўтара (за яго сціплым прызнаннем) хаваецца надзвычай вялікая патрабавальнасць да сябе і адказнасць за кожны радок, кожнае слова. Можа, таму паэт і не гоніцца за колькасцю вершаў (ён нараджае іх не часта, а толькі ў хвіліны сапраўднага натхнення, калі, як кажуць, не пісаць немагчыма), не імкнецца, як некаторыя яго калегі па пяру, закідваць усе рэдакцыі сваімі творамі. “Толькі самае значнае, выверанае пачуццямі і часам давяраю чытачу”, – неяк прызнаўся паэт. І сапраўды, не такія ўжо маштабныя (па колькасці радкоў) падборкі ў “Полымі” і “ЛіМе”, але цэласныя тэматычна і пачуццёва, глыбокія па змесце і перажываннях. Да гэтага імкнецца паэт, і гэта яму ўдаецца. Дарэчы, не толькі ў паэзіі, але і ў мастацкай прозе, і ў эсэістыцы. Не памылюся, калі скажу, што патэнцыял Навума Гальпяровіча як празаіка, і не проста празаіка, а надзвычай лірычнага і тонкага, – як у дэталізацыі эпізода, так і ў дэталізацыі, я сказаў бы, **крышталізацыі**, пачуцця, мелодыі радка, адкрытасці (здаецца, да самай празрыстасці, да самай інтымнай мяжы), – яшчэ да канца не раскрыты. Што за той мяжой? Аголеная душа паэта, душа, якая ўбірае ў сябе рэальнае і нерэальнае, адкрытае і патаёмнае, лёгкае для вытлумачэння і недасяжнае, невільмоўнае, што адначасова спакушае і супакойвае, не дае заснуць, наводзіць на роздум, дае прастору фантазіі радка. “Ад асабістага – да агульначалавечага”, – так бы я акрэсліў крэда Навума Гальпяровіча. На жаль, адна маладая “аглядальніца часопісаў”, у сваёй рэцэнзіі-аглядзе заўважыла толькі асабістае. А шкада. Асабістае (“...і не болей за тое...”) было ўнікавым толькі самому аўтару, але ж, чытаючы творы пісьменніка, прынамсі, алавяданні “Валасы, што пахнуць ветрам”, “Рыбніца”, “Таямніца” і іншыя, мы праецыруем падзеі на сваё жыццё і знаходзім нямала агульнага, значамага, што нас таксама падспудна гняце ў жаданні самавыказацца, паспавадацца, але для гэтага не хапае ці смеласці, ці таленту. Дык за што ж тады мы так безапеляцыйна заяўляем: “Не больш за тое...” ці “Пра гэта я ў некага ўжо чытала...”. Другая цытата той жа “аглядальніцы” пра палымянскую падборку паэта, дзе змешчаны шчырыя прызнанні ў любові да Радзімы, да мовы, да лясоў, рэк, азёр, птушак, да ўсяго, без чаго не бывае жыцця:

Захавай маю мову, чарговы наш век,
Захавай, як лясы, сенажаці, азёры,
Як світанне ў расе, як сцяжынку ў траве,
Як у жніўнай начы адзінокія зоры.

(***Захавай маю мову...)

Што ж так не спадабалася маладой “крытыкесе”? Можа, радок паэта не вымагае мастацкіх абагульненняў, не сагрэты пачуццём, не выпакутаваны? Ці мы настолькі сляпыя і глухія, што не можам адрозніць сапраўдную літаратуру ад рамеснай падробкі, ад безгустоўшчыны, ад макулатуры, дзе

паэзіяй і не пахне. Не дзіўна, што згаданая “крытыкеса”, здаецца, ужо ў наступным нумары “ЛіМа” ў аглядзе навінак літаратуры піша пра таго, каго Ф.Вядзьмак-Лысагорскі калісьці назваў “графаманам-калуном”, як пра вельмі ўжо таленавітага паэта. Дык дзе ж прынцыповасць? Гэта слепата ці, можа, нечы заказ – адных хваліць (хоць і няма за што), другіх – не заўважаць, ігнараваць, нават абражаць. Сумна ўсё гэта. Бо, на жаль, такія адносіны да літаратуры і літаратараў становяцца амаль нормай. Нават лічыцца, што знявага творцы (прытым, беспадстаўная), гучны метафарычна-абразлівы рад (па прынцыпе: “чым балючэй, тым лепш”) прыцягвае ўвагу да сродку масавай інфармацыі, выклікае чытацкі інтарэс. Прытым ніхто не думае, як ад такога “падарунка” аўтару. Можа, ад падобных абвінаваўчых “пэрлаў” (як, да прыкладу, у бульдозерным фельетоне-аплявусе С.Грышкевіча адносна першай кнігі паэзіі аднаго берасцейскага паэта, да таго ж, што проста жахліва, свайго настаўніка) аўтар наогул можа трапіць у бальніцу. Каго гэта хвалюе? Такое ўражанне, што нікога.

Але мы адхіліліся. Безумоўна, у сваіх развагах я не імкнуўся стаць адвакатам Навума Гальпяровіча. Лепшы адвакат – яго творчасць, яго паэзія і проза, яго публіцыстыка (у тым ліку і радыёгубцістыка), яго слова паэта на ўласных літаратурных вечарынах і вечарынах сяброў-паэтаў, на адкрыцці Дзён беларускага пісьменства, фестывалях песні і паэзіі ў Маладзечне. І ўсё ж найперш – яго паэзія. Высокаграмадзянская, высокадухоўная, сагрэтая пяшчотай і замілаваннем, хваляваннем і сумненнямі, а часам і распаччу, сумам па нязбытым ці страчаным, але сумам светлым, не безвыходным. Перачытваючы кнігі паэта, шматраз пераконваешся ў тым, што ў іх амаль няма “прахадных” вершаў, амаль кожны з іх нясе пэўную выхаваўчую мэту, так бы мовіць нагрузку. Стыміся на гэтым больш падрабязна.

“БЕЛАРУСКАЙ ДУШЫ МАТЫЎ...”

Першае, што выхоўвае ў чытача (слухача) лірыка Н.Гальпяровіча – гэта патрыятызм. Любіць родны край, бацькоў, людзей увогуле, без якіх тваё існаванне на Зямлі не мае ніякага сэнсу. Ды і проста немагчымае. Чалавек павінен помніць тое месца, дзе нарадзіўся, апяваць яго, а можа, нават і складаць гімны-песні любові, прызнавацца ў сваіх пачуццях. І такіх прызнанняў у паэта няма. Гэта яго неацэнны скарб. Не выпадкова, што менавіта так (“Скарб”) назваў паэт раздзел сваіх вершаў пра бацькоўскую зямлю ў зборніку “Святло ў акне”:

Хваляваннем душа напоўніцца
І, самотны, увесь на віду,
Ціхім голасам, родным Полацкам
Я да ліку твайго прыпаду...

Дзе бацькі, і дзяды, і прадзеды,
Дзе жаробка скубе траву,

Не падкінуты і не скрадзены
Я ў Айчыне сваёй жыву.

Не падкінуты, і не скрадзены,
Не старонні, і не чужы
Там, дзе небам было мне дадзена
Гэты шлях мой зямны пражыць.

(***Хваляваннем душа напоўніцца...)

Па-мойму, выдатна сказана. Шчыра. Паэт любіць Радзіму і ў вобразе жабрачкі ў метро (Жабрачку бачыў: у метро хадзіла / З працягнутаю старэчаю рукой. / Спытаў у сэрца: / – Хто гэта? / – Радзіма, – / Сказала сэрца з болем і тугой) і ў вобразе незнаёмай дзяўчыны (Ды раптам незнаёмая дзяўчына / Праменна заўсміхалася з акна. / Спытаў у сэрца: / – Хто гэта? / – Айчына – / Сказала сэрца, – / Радасць і вясна. / Так і жыву: спяваю, мару, плачу / І сэрца ўсё ніяк не падзялю / Паміж дзяўчынай светлай і жабрачкай, / Якіх душой аднолькава люблю (***Жабрачку бачыў...)).

Безумоўна, Навум Гальпяровіч не адзінокі ў пошуку “зямных прыгожых ісцін”. Побач з ім (у сэрцы, і таму – у радках) яго слаўныя землякі – Еўфрасіння, Усяслаў Чарадзеі, нашы агульныя землякі і маякі – Янка Купала, Максім Багдановіч.

Ноччу снежнай імгла пісала
Зноў шалёныя песьмы мне.
Еўфрасіння і Янка Купала
Адлюстраваліся ў акне...

І ўзарваўся зноў ранак сіні,
І ўплывала світанне ў дом,
Дзе Купала і Еўфрасіння
Паяднаны адным радком.

(***Ноччу снежнай імгла пісала...)

Паэт верыць у тое, што наша слаўная гісторыя дасць сілу сённяшняму пакаленню ўсвядоміць сябе вялікім народам, які зможа, як пісаў Янка Купала, “на свет цэлы” заявіць пра сябе як пра вялікі народ, што паважае сябе і сваю культуру, сваю мову, свае карані.

У памяці нескаронай
Гародня, Заслаўе, Нясвіж,
Вялікага княства карона
І Богшы у Полацку крыж...

І дыхаюць воляю грудзі,
І стане ясней небасхіл...

І хочацца верыць, што будзем,
Што не ператворымся ў пыл.
(***У памяці нескаронай...)

Сапраўды, усведамленне сябе не пылам, не бязлікай пясчынкай-часцінкай, а часткай слаўнай гісторыі, носьбітам слаўных традыцый, якія неабходна перадаць наступным пакаленням, дае сілу кожнаму чалавеку, асабліва маладому, які, можа, не паспеў адчуць сябе сапраўдным патрыётам – верным сынам сваёй Радзімы, – а не манкуртам, якога не хвалюе ні мінулае, ні будучыня роднага краю. Адзінае, чым можа ганарыцца манкурт – гэта ўласны парожна-пустаслоўны эгацэнтрызм і абыякавасць. А ў паэта ёсць яго любая краіна, і нічога іншага яму не патрэбна.

Не каштоўных шаўкоў!.. І не ломіцца стол.
Не спяваюць сірэны ў даліне...
Толькі некалькі слоў, мой чароўны анёл,
Толькі песня аб любай краіне.
(***Мой анёл малады...)

Ізноў цягнік памкнуўся на Парыж,
Мяне няма там, не лячу і ў Лондан...
На дзвінскай выспе пахілёны крыж,
Руды сабака, што назвалі Лордам.

Тут мой сусвет, мой Эйфель і Манмартр,
Мой Оксвэрд і мой Луўр, мая Сарбона,
Мой Галізей тут і яго калоны,
І сябра побач – велічны, як Сартр.
(***Ізноў цягнік памкнуўся на Парыж...)

Паэт адчувае сябе патрэбным і шчаслівым толькі тут, побач з блізкімі людзьмі, сям’ёй, сябрамі. Менавіта да Айчыны, як мне здаецца, звяртаецца ён і ў вершы “***Дазволь пагрэцца ля тваёй шчакі...”, хоць на першы погляд твор нагадвае інтымнае прызнанне камусьці ў каханні. І ўсё ж аўтар, відаць, невыпадкова змясціў твор сярод грамадзянскіх, а не сярод інтымных. Хаця пачуццё любові да Радзімы і да жанчыны, відаць, у многім тоесныя. Той, хто нікога не кахаў і не кахае, наўрад ці па-сапраўднаму зможа палюбіць і сваю Радзіму. І наадварот. Відаць, маюць рацыю тыя, хто рэзка не размяжоўвае інтымную лірыку і патрыятычную. Асабліва, калі прызнанне ў каханні адбываецца на мове роднай зямлі – траў, дрэў, азёр, – тым больш сэння, калі моладзь, бывае, не разумее, якая энергія продкаў акумулявана ў слове, страціўшы якую можна страціць і сябе.

Далягляд адзінокі, сцюдзёны і сіні.
Ды, напэўна, не будзе дарогі назад:

Лепей дома прапасці, чым жыць на чужыне,
Чым згубіць назаўжды гэту восень і сад.

Хоць і тут кухталёў дастаецца балючых,
Ды ніколі, напэўна, мне ўжо не знайсці
Гэткіх спелых малін у крапіве пякучай,
Гэткіх плёхканняў рыб у азёрным трысці,

Гэткіх звонкіх ранетаў у садзе вясковым,
Гэткіх соснаў вячыстых у дварах гарадскіх
І таемнага шчасця адзінага слова,
Што зляцела аднойчы тут з вуснаў маіх.

(***Далягляд адзінокі...)

...Я веру, што было не стыне,
Што вернасці вечны зык,
Што я у сваёй краіне
Навечна, а не на міг.

(***Насоўгаецца сутонне...)

Асобна ў творчасці Навума Гальпяровіча стаіць яго родны горад Полацк: “Калі раптам апусцяцца цені / На мой горад вячэрняй тугой, / Я убачу, як скачуць алені / Праз тумачную далеч снягоў... (**Калі раптам...); “Калі над Полацкам зіма / Засцэле снежныя абрусы, Тады гісторыя сама / Гаворыць з краем беларускім” (Сафія, Полацк – родны край). Гэта ж тэма і ў наступным творы:

Ратаваннем ад нематы
Я свой лёс назаўжды прыдумаў,
Беларускай душы матыў
Тут з біблейскім мяжуе сумам.

Бо адкуль даўні продак мой:
З Віфліему ці Назарэту?..
Родны горад мой над Дзвіной,
Разгадаў ты загадку гэту...

Мой пачатак і мой выток,
Дзе і шчасце маё, і гора...
Я ад дрэва твайго лісток,
Залаты мой спрадвечны горад.

(***Ратаваннем ад нематы...)

Самае цікавае, што родны горад прысутнічае і ў любоўнай лірыцы паэта, больш таго, ён як бы звязвае, лучыць душы і рукі закаханых,

з'яўляецца тым анёлам, які бласлаўляе іх, каб ішлі поруч па жыцці з любоўю да роднага, існага, каб былі шчаслівымі.

...Каб я не згубіўся ў паняверцы,
Мне тады мой горад нагадаў,
Што аднойчы знойдзе маё сэрца
Тое, што я ўсё жыццё шукаў.

Каб адсюль сабраўшыся ў дарогу,
Несці зноў праз новыя гады
У суладдзі лёсаў маладых.
Пахвалу яму, каханню, Богу
(***Каб сустрэцца...)

Асабліва выразна гэта бачна ў наступных радках:

Я не ведаю, колькі яшчэ мне прайсці,
Толькі б вочы твае мне свяцілі як зоры!
Гэта ўсё для цябе! Бо не знаю ў жыцці
Даражэй за цябе! І за лоб мой горад.
(***Гэта ўсё для цябе...)

Каханая можа нават прыгаўтаваць да горада, якому паэт адданы, здаецца, навекі, любоў да якога не можа прайсці з гадамі, бо выпрабаваная часам і лёсам. Не дзіва, што менавіта Навум Гальпяровіч стаў укладальнікам анталогіі вершаў і прозы пра Полацк “Там, дзе вежы Сафіі”. Горад для паэта – яго сябар, які, бадай, як ніхто іншы, можа зразумець паэта, разлюляць у купалах яго і свой сум, паспавядацца перад Вечнасцю.

Што нам рабіць з табою, горад мой?
Ты дум маіх даўно забраў спакой.
Ты ўсюды – кожны момант, кожны дзень,
Ты ў птушках, дрэвах, у рачной вадзе.

Ты – вечны. Я ж на свеце толькі госць,
І ўжо ў смуге растала маладосць.
Ты зноў маўчыш. Я стоена маўчу...
І купалы стаяць твае ўваччу.
(***Што нам рабіць...)

“Я ВУЧАНЬ. Я ІМКНУСЯ РАЗГАДАЦЬ...”

Немалы выхаваўчы эффект мае і філасофская лірыка Н.Гальпяровіча, якая наводзіць на роздум, раскрывае духоўны свет паэта, яго светапогляд, маральныя арыенціры.

Ва ўсім душа: і ў тоненькай травінцы,
І ў карабельнай велічнай сасне.
І раздае нам свет па палавінцы
Сваю пяшчоту – і табе, і мне.

(***Ва ўсім душа...)

Паэт слухае сваю душу і прыслухоўваецца да таго, што спавядае
Вечнасць. Нават тады, калі на востраве яго душы, як ён піша, зіма і снягі.

На востраве душы маёй зіма,
На востраве душы маёй завея.
Нібыта ў ёй даўно мяне няма,
А толькі успаміны ды надзея.

(***На востраве душы...)

Выдатным узорам філасофскай лірыкі з’яўляецца верш “***Я
вучань...”:

Я – вучань. Мне настаўнік загадаў
Вучыць на памяць рэкі, хмары, дрэвы,
Імжу і слоту, сонца і злёвы,
І кроплі свет, адкуль пайшла вада.

Я – вучань. Я імкнуся разгадаць
Пергаменты нябёсаў, кнігі жыццяў,
Валожкі снізну у спелым жыце
І вусны, на якіх вякоў пячаць.

(***Я – вучань...)

Сапраўды, усё мы вучні, хаця многія (па прафесіі ці па жыцці) сталі
настаўнікамі. Але дрэнны той настаўнік, які не адчувае сябе вучнем, які
перастаў вучыцца. У тых жа траў, дрэў... І, канечне, у людзей. Каб быць
мастаком, а не рамеснікам.

Рамеснік! Ён хацеў быць мастаком!..
Ён гліну мяў, ён спаць не мог начамі,
Ён не вылазіў з нізенькай ганчарні
І хлеб мачаў у глечык з малаком...

Ён чарапкі раструшчыў малатком,
Згубіўшы рэшткі веры, моцы, волі...
Рамеснік! Ён хацеў быць мастаком.
Ды зразумеў, што ім не быць ніколі.

(***Рамеснік...)

Галоўнае, нельга баяцца жыцця, трэба смела ўваходзіць у яго, нібы ў ваду, каб ачысціцца. Учора. Сёння. Заўтра.

Як сто гадоў назад... І кожны дзень.
І кожны выбрык моды хуткаплыннай –
Нібы кругі на сцішанай вадзе,
Ў якую мы усе ўвайсці павінны.

Не шмат, але ёсць у паэта і радкі, прысвечаныя самым дарагім людзям – бацькам. Як лічыць сам паэт, такіх вершаў і не павінна быць многа. Яны – нібы тыя малітвы, а малітвы часам дастаткова адной. Вобраз маці паўстае з вершаў як званочак, які кліча з даўніх гадоў, званочак, які аднойчы дала яму маці ў падарожжа.

Званок маленькі у руку дала
І наказала: памятай, сыночак,
Што ты заўжды са мной, а хопіш зла,
Ты пазвані хутчэй у мой званочак.
(Балада пра званочак)

Твор мае баладна-казачны матыў, хоць, можа, эпічнае ў гэтым творы пераважае над лірычным, а тэхнічна верш, магчыма, трохі расцягнуты і не мае “поўнага набору” мастацкіх сродкаў, але па ідэі ён вельмі жыццёвы. Сапраўды, ці не часта мы забываем на бацькоў, на іх заветы. Ці ўсё тое добрае і мудрае, што яны далі нам у дарогу, праносім праз сваё жыццё? Думаецца, не заўсёды. Як часга ўспамінаем мы іх са спазненнем:

І адступалі сны і міражы,
І морак шэры адзінокай ночы.
І маці адгукалася ў душы,
Як заветны згублены званочак.
(Балада пра званочак)

Паэт не займаецца самалюбаваннем, не выхваляецца супермоднымі метафарами, якія часам любяць ужываць некаторыя творцы без вялікай неабходнасці, так бы мовіць, “метафара дзеля метафары”. Ён называе сябе толькі сціплым перакладчыкам з мовы ручаін, бяроз, рабін, палёў і лясоў Прыдзвіншчыны.

Я зноў на ліст перакладаю
З таемнай мовы ручаін,
Бяроз, напоўненых адчаем,
Самотных сцішаных рабін.

Лаўлю няўлоўную удачу,

Шукаю адпаведных слоў...
Я толькі сціплы перакладчык
Палёў прыдзвінскіх і лясоў.

(***Я зноў на ліст перакладаю...)

Паэт разумее, што ўсё ў жыцці невыпадкова, узаемазвязана. Як звязана
Слова і Дзея, Хвіліна і Вечнасць.

Таполі адлюструюцца ў вадзе –
У хвалях рэчкі, што на ўскрайку поля.
І зразумею, што мне ўжо ніколі
Не паўтарыць той момант. І нідзе.

(***Таполі адлюструюцца ў вадзе...)

Я толькі сведка, мімалётны госць
На гэтым свяце, вечным і вялікім.
Якое шчасце, што я сёння ёсць
І новыя рыхтуюцца адлікі.

(***Святло і гук...)

“НА БЕЛЫМ ПАЛАТНІ ЗІМЫ...”

Немалаважнае значэнне ў выхаванні студэнтаў маюць вершы, напоўненыя замілаваннем да роднай прыроды, прыгажосцю кожнай пары года. У паэтаў ёсць, як правіла, свае сімпатыі да розных пор года. Некаторыя больш любяць вясну, некаторыя – восень. Хтосьці захапляецца зімовымі пейзажамі, хтосьці – шматспеўнасцю лета. Часам гэтыя сімпатыі змяняюцца з узростам. Калі для маладых гадоў больш характэрны вяснова-летнія асацыяцыі або любаванне (часцей – сузіральнае) зімовымі краявідамі, то ў сярэднім узросце, калі пад пяцьдзсят ці трохі болей, не-не ды і “падкрадаецца, як кошка” асенні сум, хай гэта журбота пажоўклага лісця ці ўсведамленне героем сваёй недалёкай восені, за якой рана ці позна прыйдзе і зіма – і ў фізіялагічным, і ў пачуццёвым плане. Хаця апошняе для паэта бадай не характэрна, бо яго душа хоць ва ўспамінах, але заўсёды будзе імкнуцца ў нешта вяснова-блакітнае, спеўна-шпачынае, крынічна-бурлівае і маладое. Што да Навума Гальпяровіча, то ён апявае прыроду незалежна ад пары года, хоць апошнім часам фарбы восені бадай дамінуюць.

Дажджынка праляцела міма,
І з жоўтым восеньскім лістом
Ізноў душа адгаманіла
На мове, вечнай і святой.

(***Дажджынка праляцела міма...)

Дрэвы нібы просяць лірычнага героя на хвілю спыніцца, задумацца над
сэнсам жыцця. Як у вершы “У восеньскім лесе”:

А тут – крычы ці не крычы –
Усё ахутана спакоем,
І быццам шэпчуць: “Памаўчы” –
Дубы над цёмнаю вадою,

І залаты высокі клён,
І счырванелыя рабіны,
І клін высокі жураўліны,
Што так здалёку ўжо відзён.
(У восеньскім лесе)

Гэты твор, як і многія іншыя, дзе нібыта на першым плане захапленне прыродай і яе з’явамі, па сутнасці можна адносіць да філасофскіх, бо прырода і чалавек у іх знаходзяцца ў несупынным узаемадзеянні ці нават нагадваюць адзін жывы арганізм. Бо з кожнай вясной ажывае не толькі прырода:

І вясны прыходу не спыніць,
Хай вятры і прынясуць марозы.
І надзея, чыстая, як слезы,
У душы збалелей празвінць.
(***Быццам бы значкі...)

Такую ж паралель **прырода – душа** назіраем і ў наступным вершы:

Каштаны запалілі свечкі,
Нібыта ў храме. І плыве
Туман па сцішанай траве.
Лес. Возера. Халодны вечар.
Душы так хочацца святла,
А сэрцу – радасці і волі,
Як поўні той, што ўжо над полем,
Нібы ліхтар начны, ўзышла.
(***Каштаны запалілі свечкі...)

Паэт разумее, што не спыніць хады жыцця, але не адчайваецца, бо і на “белым палатне зімы” можна пісаць нешта ўзвышанае і вясновае, што сагрэе лірычнага героя, што сагрэе самога паэта.

Лісты ляцяць, адзін, другі...
Ледзь-ледзь, ціхутка.
І зноў гляджу я з-пад рукі:
Зіма ці хутка?

Калі ў палях пачнуць гайсаць

Снягі суро́ва.
Калі захочацца пісаць
Жыццё нанова.
(* ** *Прыносіць восень неспакой...)

“ГЭТА ЎСЁ ДЛЯ ЦЯБЕ...”

Выхаванню адносін узаемапавагі, сяброўства і любові прысвечана інтымная лірыка Навума Гальпяровіча. Калі ў ранейшых зборніках гэтая тэма, скажам так, не дамінавала, то ў апошніх на сённяшні час – “Голас і рэха” і “Гэта ўсё для цябе” – яна займае даволі значнае месца, як, дарэчы, і ў апошніх па часе публікацыях у “ЛіМе” і ў “Звездзе”. Застаецца загадкай для чытача: ці то сам паэт сапраўды закахаўся ў нейкую канкрэтную асобу, ці то мы маем месца з лірычным героем. Поўная разгадка гэтай таямніцы вядома, бадай, толькі самому аўтару, але як бы тое ні было, для чытача галоўнае, што вылітыя на паперу пачуцці напоўнены прызрыстай шчырасцю, характарызуюць лірычнага героя (ці паэта) як вельмі чулага чалавека, які самаахвярна служыць канкрэтнай (ці прыдуманай) Багіні, Музе, Царыцы... (гэты рад можна было б доўжыць, бо калі та-сапраўднаму кахаеш чалавека, то на яго гатовы маліцца, аберагаць кожную хвіліну яго спакою і шчасця.

Чырвоную ружу табе я прынес,
Як споведзь, як загадку, як знойдзены лёс.
Нябёсаў пяшчотных заззяла святло,
І ціхае святло над намі ўзышло.
(* ** *Чырвоную ружу табе...)

Бадай, асноўным словам прыведзенай страфы, ды і многіх іншых, асабліва створаных за апошнія гады, з’яўляецца лексема **святла**. “Ты хочаш **святла** – **святла** назакол... Хай будзе **святла**...” У гэтым слове заключана канцэпцыя інтымнай лірыкі Навума Гальпяровіча. Паэт думае не пра сваё шчасце, не пра асалоду, якую павінна яму прынесці Жанчына, Каханая, а пра шчасце, асалоду, адхланне (ці не любімае слова Н.Гальпяровіча) той, хто варты гэтых пачуццяў, хто абудзіў пяшчотную (і, канечне, ранімую) струну душы паэта. Творца не раскідаецца пачуццямі і радкамі, ён выношвае кожнае слова, выпакутвае яго, і таму вершы здзіўляюць сваёй інтымнасцю, што бывае не так часта ў літаратуры. Калі аб’яднаць у адзін цыкл ці раздзел (ці зборнік?) лірычныя вершы Навума Гальпяровіча апошніх гадоў, то іх можна паставіць побач з блокаўскамі “Стихами о прекрасной даме”. І там, і тут – высокая нота палёту пачуцця, бязмежная ступень павагі да пэўнага чалавека, самаахвярнасць. “Порой – слуга, порою – милый, и вечно – раб”. Гэта ў А.Блока. Але ж ці не пра тое самае піша і Н.Гальпяровіч?!

Гэта ўсё для цябе. Гэты горад і дзень,
І лістоты пажарышча ў парку асеннім.

Гэта ўсё для цябе! Я і тут, і нідзе,
Я і вочы твае, я і гэта імгненне...

Гэта ўсё для цябе! Зіхацяць купалы,
Сонца лашчыць высокіх крыжоў пазалоту.
Я не ведаю, дзе яшчэ зноў і калі
Я сустрэну такое каханне, пяшчоту.
(* ** Гэта ўсё для цябе...)

Думаецца, па напоўненасці пачуцця, па ступені, так бы мовіць, “закаханасці” паэтаў можна паставіць у адзін шэраг, і ў гэтым шэрагу Н. Гальпяровіч наўрад ці саступае аўтару “Незнаёмкі”. Проста ў нас не прынята пры жыцці называць рэчы сваімі імёнамі, мы ўсё баімся перахваліць кагосьці (як бы хто не зазнаўся, ці што?), але такія словы пры жыцці, здаецца, больш дарэчныя, чым сказаныя “ўслед”, падчас “працэсіі”, калі таму, каму яны адрасаваны, бадай што ўжо не патрэбны. Дык, можа, не варта так сарамліва маўчаць нашым крытыкам, бо ўсё ж спецыфіка іх працы не ўласна крытыкаваць (шукаць недахопы ў чым-небудзь (у каго-небудзь), а рэальна ацэньваць літаратурныя з’явы, не ігнараваць сапраўднае, высокамастацкае, а прапагандаваць яго ці, хаця б, не замочваць. А то ў нас нярэдка атрымліваецца так, як сказаў у адным вершы падчас свайго 50-гадовага юбілею А. Зэкаў: “Калі сябе ты не пахваліш, то хто ж цябе пахваліць”. Гэта я ў пераказе. Але за сэнс ручаюся. Сумна гэта (канстатую не першы ўжо раз). Такое ўражанне, што сёння беларуская літаратура (ды, напэўна, і ўвогуле літаратура, асабліва літаратары) бадай нікога не цікавіць. І што самае непрыемнае – многія пісьменнікі любяць у літаратуры толькі сябе і чытаюць толькі сябе. Выключэнне – хіба Алесь Марціновіч і яшчэ пару імёнаў. Але ж не можа адзін чалавек хай нават самы здольны і пладавіты (у сэнсе, што пяць-шэсць публікацый у год на-гара ўсё ж выдае) быць “летапісцам” эпохі, бо ўсё ж бываюць і ў яго пэўныя пераборы, калі хтось незаслужана захвальваецца ці, наадварот, незаслужана застаецца па-за ўвагай. Яшчэ адзін крытык – Алесь Бельскі – мне неяк сказаў: “На ўсіх жа мяне не хопіць”. Але ж гэта не апраўданне. І ці не таму апошнім часам часцей і часцей функцыі крытыкаў пачынаюць выконваць самі паэты і прэзаікі. І ўсё ж гэта не вырашэнне праблемы.

Вернемся, аднак, да інтымнай лірыкі Навума Гальпяровіча. Як развіваўся, фарміраваўся сённяшні літаратурны герой паэта (ці сам паэт – чамусьці я схільны больш да другога)? Адным з вызначальных вершаў, напісаных паэтам у дзевяностыя гады цяпер ужо мінулага стагоддзя, як мне падаецца, з’яўляецца “***Не пакідай мяне ніколі..”, які не так даўно ўвасоблены кампазітарам, народным артыстам Беларусі Валерыем Івановым у песню, што незадоўга да свайго заслужанага фурору ў расейскім конкурсе “Народны артыст” выканаў Руслан Аляхно. І выканаў, дарэчы, не горш, чым рускія хіты.

Будзь мне дажджом і белым снегам
І краскамі ў палях буяй,
Будзь мне агнём, зямлёю, небам,
Будзь мне Табой. Не пакідай!
(***Не пакідай...)

З іншых інтымных вершаў таго перыяду вылучаюцца аднесены намі вышэй да грамадзянскай лірыкі “***Дазволь пагрэцца ля тваёй шчакі”, а таксама “***Ты жывапіс. Ты музыка. Ты сад”, “***Дзве жанчыны...” і “***Чорны трохкутнік...” (апошні, дарэчы, з адценнем, так бы мовіць, лёгкай эротыкі, – бадай адзіны верш Н.Гальпяровіча падобнага плану). Вершы, безумоўна, не пазбаўленыя сапраўднага пачуцця, напісаныя з цеплынёй, і ўсё ж па сіле спавядальнасці, па глыбіні эмоцый яны, дазволу сабе зазначыць, не настолькі знакавыя і вызначальныя, як напісаныя ўжо ў новым стагоддзі “***Апошняе каханне...”, “***Гэта ўсё для цябе...” (пакладзены, дарэчы, на музыку маладым кампазітарам-бардам Аляксандрам Барташэвічам), “***Твой дзень народзін...”, “***А мне не верыцца...”, “***Ты хочаш свята...”, “***Чырвоную ружу табе я прынёс...” (ці не пасля гэтага верша светлай памяці Алесь Пісьмянкоў прысвяціў свайму сябру Н.Гальпяровічу званне “ружаносца”, на якое, як мне здаецца, той не крыўдаваў).

Апошняе каханне – бы восеньскі туман –
Здаецца, прыйдзе дзень, і вось яно растане...
Апошняе каханне – спакуслівы падман
Перад сёвай зімою, перад глухім расстаннем.
(***Апошняе каханне...)

Ты хочаш свята? Свята навакол,
Калі ты дзень расквечваеш усмешкай,
Калі ты дакранаешся няспешна
Да твару сваёй тонкаю рукой.
(***Ты хочаш свята...)

Можна было б прыводзіць і іншыя радкі, але, думаецца, ні ў кога не выклікае сумнення жыццесцвярдзальная сіла інтымнай лірыкі паэта, якая выходзіць ў моладзі пачуцці чысціні і шчырасці ў адносінах да каханага чалавека. Каханне ў вершах Навума Гальпяровіча нібы спрадвечная тайна-таямніца, якую разгадалі і не маглі разгадаць Катул і Петрарка, Блок і Ясенін, Купала і Багдановіч. Як прызнаўся паэт у анкеце “ЛіМа”, менавіта каханне найбольш актывізуе творчую дзейнасць. Думаю, хто кахаў, не стане аспрэчваць гэтай тэзы.

“А ВЫ ПРЫЙДЗЕЦЕ ДА НАС ЯШЧЭ?”

...Зноў старонку за старонкай гартаю кнігі свайго сябра, зноў акунаюся ў сілу яго радка, разам з ім перажываю за лёс Радзімы і мовы, захапляюся прыгажосцю роднай зямлі, яе азёр і лясоў, яе песень, яе слаўнай гісторыі. Далучаюся да інтымных вершаў паэта, якія самі па сабе, нязмушана вывучваюцца на памяць. Колькі іх яшчэ будзе наперадзе?.. Дай, Бог, каб паболеі!

...Я таксама люблю восень, асабліва верасень, калі ўчарашнія школьнікі пераступаюць парог маёй роднай ВНУ – майго педуніверсітэта імя Максіма Танка. Мае гісторыкі, мае філолагі. Як хочацца, каб кожны з іх быў адданым сынам ці дачкой сваёй Айчыны, ганарыўся сваёй гісторыяй, сваімі бацькамі, сваёй мовай, роднай – беларускай – літаратурай, спаткаў сапраўднае каханне, пранёс яго праз усё жыццё. Не сумняваюся, што стаць такімі ім дапаможа паэзія майго сябра – Навума Гальпяровіча. Веру ў гэта. І радуся за яго і за іх, амаль незнаёмых мне маладых людзей, калі напрыканцы такіх сустрэч выстройваюцца чэргі па аўтограф, калі хтосьці прасіць сфатаграфавання з паэтам, калі сярод шматлікіх запісак з пытаннямі і пажаданнямі прыходзіць і такая: “А Вы прыйдзеце да нас яшчэ?” “Абавязкова!” – з усмешкай кажа мой сябра, і такую ж усмешку і замілаванне бачу ў вачах маіх студэнтаў, і я не сумняваюся, што пасля гэтай сустрэчы яны будуць глядзець на свет, на жыццё, на сябе трохі інакш, а менавіта з гонарам і надзеяй на заўтрашні дзень.

І на заканчэнне – маё паэтычнае прысвячэнне Навуму Гальпяровічу:

Ты нарадзіўся ў Новы год,
Хоць і ў стары, але ж у Новы,
І, не шукаючы выгоды,
Нясеш, як зніч, матулі слова.

Свае шануеш карані.
Ты знаўся з працаю любою.
Твая СТРУНА звініць праз дні,
І БРАМА кліча за сабою.

Хай лёс ад сцюжы захіне,
А кожны год не будзе горкі.
Няхай гарыць СВЯТЛО Ў АКНЕ,
Твае, Навум, хай свецяць зоркі!

Дзе б ты ні быў, куды б ні ехаў,
Чуваць і ГОЛАС твой, І РЭХА.

АСНОЎНЫЯ ТВОРЫ НАВУМА ГАЛЬПЯРОВІЧА, ЯКІЯ ПРАПАНУЮЦА ДЛЯ ВЫКАРЫСТАННЯ Ў Выхаваўчым працэсе

Хваляваннем душа напоўніцца,
І, самотны, увесь на віду,
Ціхім голасам, родным Полацкам
Я да ліку твайго прыпаду.

І душа да святла адкрыецца,
І пачую праз часу тлум,
Як лапача высока крыламі
Свет маіх адзінокіх дум.

Дзе бацькі, і дзяды, і прадзелы,
Дзе жаробка скубе траву,
Не пакінуты і не скрадзены,
Я ў Айчыне сваёй жыву.

Не падкінуты і не скрадзены,
Не старонні і не дужы
Там, дзе небам было мне дадзена
Гэты шлях мой зямны пражыць.

Веі замружу, і ўбачыцца вечар –
Белая цэркаўка тоненькай свечкай.
Гнёзды шпачыныя над Палатой.
Цені дубоў над халоднай вадой.

А за стагоддзямі ў прыцемку сінім
Вочы зямлячкі маёй, Еўфрасінні.
Цьмяна бялее на кнізе рука,
Б'ецца аб шыбу агонь матылька.

Полацк драўляны. Малінавы звон...
Хто ты? Ці мроя, ці ява, ці сон?
Можа, твой майстар на холад муроў
Выплеснуць здолеў гарачую кроў,

Позірк праменны, дыханне надзей,
Каб засталася святло для людзей?
Што ты хацела на роднай зямлі?

Ды цішыня. І стагоддзі прайшлі.

Толькі вось цэркаўкі белы пажар.
Толькі аблокаў павольных цяжар.
Толькі прымроіцца ў прыцемку снім
Позірк зямлячкі маёй, Еўфрасінні.

Купальскай летняй ночкай памаўчым.
Вунь з неба зорка на зямлю ўпала.
Два ціхіх словы – “Беларусь”, “Купала”, –
Нібы аб брамы вечнасці ключы.

Дурманяць травы. Ружавее ўсход.
Шапочуць хвалі першароднай мозай,
Якой шаптаў Купала тыя словы,
Што ў сэрцы спелі, – “Беларусь”, “Народ”.

БАЛАДА ПРА ЗВАНОЧАК

Ад роднай мовы, ад бацькоўскіх ніў
У свет вялікі – дальняя дарога.
Былы хлапчук не раз праз слёзы сніў,
Праводзіла як маці ад парога.
Званок маленькі у руку дала
І наказала: – Памятай, сыночак,
Што ты заўжды са мной, а хопіш зла,
То пазвані хутчэй у мой званочак.
Ішлі гады, мільгалі гарады,
Кватэры, бары, модныя гатэлі...
І зарасталі памяці сляды,
І валасы на скронях пасівелі.
І ўспомніў раптам пра званочак той
І сцежку заповітную ад дому
Хлапчук былы з сіваю галавой,
Што ў шлях пайшоў аднойчы невядомы,
Ды недзе, ў сховах кейсаў і валіз,
Прапаў той даўні маці падарунак,
Што клікаў праз пралескі і палі,
Нібы маяк і радасны ратунак.
У што званіць? І падышоў адчай,
І сэрца боль апанаваў пякучы.
І паглядаў паныла з-за пляча
Пясок пустыні, шэры пыл калючы.

З царквы трывожна адгукнуўся звон...
І апусціўся моўчкі на калені
Сівы мужчына. І ўспомніў ён
Святыя словы даўняга малення.
І адступалі сны і міражы,
І морак шэры адзінокай ночы.
І маці адгукалася ў душы,
Як заповітны згублены званочак.

Жабрачку бачыў: у метро хадзіла
З працянутай старэчаю рукой.
Спытаў у сэрца:
– Хто гэта?
– Радзіма, –
Сказала сэрца з болем і тугой.

Да раптам незнаёмая дзяўчына
Праменна заўсміхалася з акна.
Спытаў у сэрца:
– Хто гэта?
– Айчына, –
Сказала сэрца, –
Радасць і вясна.

Так і жыў: спяваю, мару, плачу
І сэрца ўсё ніяк не падзялю
Цямж дзяўчынай светлай і жабрачкай,
Якіх душой аднолькава люблю.

Ноччу снежнай імгла пісала
Зноў шалёныя пісьмы мне.
Еўфрасіння і Янка Купала
Адлюстроўваліся ў акне.

Там сабраліся сёння разам
На пісьмовым адным стале,
Што нібы пасвятлела раптам
Мне ў зімовым халодным тле.

І ўварваўся зноў ранак сіні,
І ўплывала світанне ў дом,
Дзе Купала і Еўфрасіння
Паяднаны адным радком.

Душы нялёгкая работа,
Туга паперы і пяра...
Мой край – надзеі, і самоты,
І салаўіная пара.

О, як цябе ўвесь час ламалі,
Як закалыхвалі маной!...
Ды людзі дбайна засявалі
Палі і льном, і збажыной.

І наліваўся сілай колас,
І, верачы у свой працяг,
Ты уздымаў магутны голас
І горда ўвысь уносіў сцяг.

Ізноў світанне ружавее
І чырванню усход гарыць.
Мой край – гаркота і зазея,
Мой край – пяшчота і надзея.
І трэба верыць!

Трэба жыць!

У памяць нескаронай –
Гародня, Заслаўе, Несвіж,
Бялікага Княства карона
І Богшы у Полацку крыж.

Мінаюць стагоддзі, як крыгі,
Сплываюць і лёсы ў нябыт.
Ды толькі Скарынавы кнігі
Нам сёння загадваюць – быць!

І дыхаюць воляю грудзі,
І стане ясней небасхіл...
І хочацца верыць, што будзем,
Што не ператворымся ў пыл.

Далягляд адзінокі, сцюдзёны і сіні.
Ды, напэўна, не будзе дарогі назад:
Лепей дома прапасці, чым жыць на чужыне,
Чым згубіць назаўжды гэту восень і сад.

Хоць і тут кухталёў дастаецца балючых,
Ды ніколі, напэўна, мне ўжо не знайсці
Гэткіх спелых малін у крапіве пякучай,
Гэткіх плёхканняў рыб у азёрным трысці,

Гэткіх звонкіх ранетаў у садзе вясковым,
Гэткіх соснаў вячыстых у дварах гарадскіх
І таемнага шчасця адзінага слова,
Што зляцела аднойчы тут з вуснаў маіх.

Плывуць вячыстыя аблокі,
Дыміцца свежая ралля.
Мой шлях памысны і высокі,
Бо ў родным краі гэты шлях.

Не, ён за іншыя не лепшы,
Ды з гэтай сціплаю зямлёй
Я парадніўся жытнім хлебам,
Слязамі, потам і кр'вёй.

І знаю, толькі гэтак можна
Свой лёс з народам падзяліць,
Каб на яго спрадвечнай мове
З зямлёй і небам гаварыць.

Дазволь пагрэцца ля тваёй шчакі.
Тады я не паддамся завірусе,
Нудзе, самоце і агорклай скрусе.
Дазволь пагрэцца ля тваёй шчакі.

Дазволь адтаяць ля твайго цяпла.
Хай лёд сціскае берагі крутыя,
Хай высяцца сумёты снегавыя.
Дазволь адтаяць ля твайго цяпла.

І стане цуд! І расхінецца снег,
Ручай зальецца залацістым смехам,
І адгукнецца дзень вясёлым рэхам,
І хмара край наш любы абміне.

І прынясуць вясну да нас шпакі,
І “коцікі” зазіхацяць на вербах...

Дазволь пагрэцца ля тваёй шчакі,
Дазволь адтаяць ля твайго даверу.

Ізноў цягнік памкнуўся на Парыж.
Мяне няма там, не лячу і ў Лондан...
На дзвінскай выспе пахілёны крыж,
Руды сабака, што назвалі Лордам.

Тут мой сусвет, мой Эйфель і Манмартр,
Мой Оксфард і мой Луўр, мая Сарбона,
Мой Калізей тут і яго калоны,
І сябра побач – велічны, як Сартр.

Дымком павее з блізкай Палаты,
Там вогнішча, відаць, таксама паляць.
Маё жыццё – кароткае, як памяць,
Імгеннае – як на пяску следы.

І ўсё ж я сёння вечны, як Сусвет.
Што мне Парыж! Я ўсё ў сабе змяшчаю.
І ў небе сярод безлічы планет
Сваю, яшчэ нязманую, шукаю.

Зноў адходзіць мода. А за ёй
Ісціны старыя адыходзяць.
І ўжо былы кумір цяпер не ў модзе,
А чэлядзь зноў шукае бераг свой.

Ах, мода! Памяняюцца сцягі,
Апраткі і гарачыя прамовы...
А за акном у полі вечаровым,
Як сто гадоў назад, ідуць снягі.

Як сто гадоў назад, прыходзіць цуд
Ад пацалунку ў сцішаныя губы.
Як сто гадоў назад, мой родны кут
Камусьці дарагі, камусьці любы.

Як сто гадоў назад... І кожны дзень.
І кожны выбрык моды хуткаплыннай –
Нібы кругі на сцішанай вадзе,
Ў якую мы усе ўвайсці павінны.

Тры дарогі, тры надзеі, тры сястры
Паказаліся аднойчы з-за гары.
Тры сцяжынкі ў пераблытанай траве,
Тры слязінкі з-пад прымружаваных павек.
Ах, куды мяне якая павядзе,
Дзе сустрэну свет няздзейсненых надзей,
Дзе нап'юся з той крынічанькі адной
Свежай сілы, весялосці маладой?..
Тры дарогі. Па каторай з іх ісці?
Толькі каня адгукнецца мне ў трысці.

Я – вучань. Птушкі пішуць мне
У тонкі сшытак даўнія імёны.
Я ведаю замовы і праклёны,
Я чую, што гавораць дождж і снег.

Я – вучань. Мне настаўнік загадаў
Вучыць на памяць рэкі, хмары, дрэвы,
Імжу і слоту, сонца і залевы,
І кроплі свет, адкуль пайшла вада.

Я – вучань. Я імкнуся разгадаць
Пергаменты нябёсаў, кнігі жыццяў,
Валюшкі сінізну у спелым жыце
І вусны, на якіх вякоў пячаць.

Я зноў на ліст перакладаю
З таемнай мовы ручаін,
Бяроз, напоўненых адчаем,
Самотных сцішаных рабін.

Лаўлю няўлоўную ўдачу,
Шукаю адпаведных слоў...
Я толькі сціплы перакладчык
Палеў прыдзвінскіх і лясоў.

Мой анёл малады, зарастаюць сляды
На ўтравелым далёкім пагорку.
Мой анёл малады, пралятаюць гады,
Ды шукаю ізноў сваю зорку.

Не каштоўных шаўкоў!..

І не ломіцца стол.

Не спяваюць сірэны ў даліне...

Толькі некалькі слоў, мой чароўны анёл,
Толькі песня аб любай краіне.

Толькі некалькі слоў, толькі некалькі сноў,
Што, як скарб, дарагі і жаданы,
Я хаваю у сэрцы сваім. І любоў,
Што загоніць збалелыя раны.

Таполі адлюструюцца ў вадзе –
У хвалях рэчкі, што на ўскрайку поля.
І зразумею, што мне ужо ніколі
Не паўтарыць той момант. І нідзе.

Умеў бы, нацягнуў бы палатно,
Як памяць, каб пакінуць назаўсёды
Куточак гэтай спіганай прыроды,
Дзе толькі неба і рачное дно.

Ды сыдзе ўсё, напэўна, ў забыццё,
Каб потым нечым новым паўтарыцца,
Каб уначы ўстрывожана прысніцца,
Каб зразумець – вось гэта ёсць жыццё.

Рамеснік! Ён хацеў быць мастаком!...
Ён гліну мяў, ён спаць не мог начамі,
Ён не вылазіў з нізенькай ганчарні
І хлеб мачаў у глечык з малаком.

Вятры змяталі лісце з бальшака,
Бязозак моклі голыя калені,
Ад прахалоды ўздрыгвала рака,
І пад зямлёй спляталася карэнне.

Рабін чырвоных палымнеў пажар,
Халодным золатам ірдзелі пожны.
Ва ўсім было жыццё, была душа,
І гэта ён адчуў бездапаможна.

Ён чарапкі раструшчыў малатком,

Згубіўшы рэшткі веры, моцы, волі...
Рамеснік! Ён хацеў быць мастаком.
Ды зразумеў, што ім не быць ніколі.

Марудна прыходзіць світанне:
На вуліцы лістапад.
Калісьці мяне не стане,
Я знікну, як даўні сад.

І будзе гуляць у размовах
Пакутнае слова “быў”,
І знойдуць аб’ектаў новых
Усе, каго я любіў.

А я, хоць не веру ў цуды,
Надзеі ў сабе спялю,
Што буду яшчэ, што буду
Ва ўсіх, каго я люблю.

Ратаваннем ад чыматы
Я свой лёс назаўжды прыдумаў,
Беларускай душы матыў
Тут з біблейскім мяжуе сумам.

Бо адкуль даўні продак мой:
З Віфлеему ці Назарэту?..
Родны горад мой над Дзвіной,
Разгадаў ты загадку гэту.

Я адсюль праз гады пранёс
Ціхі вечар і ранак сіні,
Палатоўскі пячаны плёс
Каля цэркаўкі Еўфрасінні.

Мой пачатак і мой выток,
Дзе і шчасце маё, і гора...
Я ад дрэва твайго лісток,
Залаты мой спрадвечаны горад.

Мы з табой даўно на “ты”.
І пачуў ты, як напрудвесні
Беларускай душы матыў
Стаў працягам адвечнай песні.

САФІЯ, ПОЛАЦК – РОДНЫ КРАЙ

Калі над Полацкам зіма
Засцэле снежныя абрусы,
Тады гісторыя сама
Гаворыць з краем беларускім.

Тады сафійскіх вежаў рух
Нібыта рук над белым полем
Кладзецца ценямі на брук
І працінае дрэваў голле.

Тады ласіныя сляды,
Як вязь скарынаўскіх прадмоваў.
І ў сэрцы ўстрапянуцца словы
Што не згасаюць праз гады.

І забарвее небакрай,
І сонца на ўзыход памкнецца,
І сувязь зноў не перарвецца:
Сафія, Полацк – родны край.

Захавай маю мову, чарговы наш век,
Захавай, як лясы, сенажаці, азёры,
Як світанне ў расе, як сцяжынку ў траве,
Як ў жніўнай начы адзінокія зоры.

Гэтай мовай я словы любові шапчу
Да жанчыны, да краю, адзінага ў свеце,
Да ўсяго, чым я смутак асенні лячу,
І надзею ў душы зноў спялю на дасвецці.

Захавай маю мову для родных маіх,
Захавай не як памяць – як кветку жывую,
Захавай маю мову, як зрок і як слых,
Як мелодыю свету, якую я чую.

Дзве жанчыны – Восень і Вясна,
Быццам з казак даўняе часіны,
Быццам лекі ад ліхой журбіны,
У маіх ізноў блукаюць снах.

Дзве жанчыны. Хораша з адной.
А з другой і хораша, і горка.
Свеціць сонца ці ўзыходзіць зорка,
А яны, як крылы за спіной.

Хай душа і ные, і баліць
І на небе хмары-аблачыны,
Я не бедны – у мяне жанчыны
Восень і Вясна. І трэба жыць.

Каб сустрэцца, нашыя імёны
Па вірлівых крочылі шляхах...
Восень. Полацк. Помнік Сімяону
І святло пяшчотнае ў вачах.

Каб я не згубіўся ў паняверцы,
Мне тады мой горад нагадаў,
Што аднойчы знойдзе маё сэрца
Тое, што я ўсё жыццё шукаў.

Каб адсюль сабраўшыся ў дарогу,
Несці зноў праз новыя гады
Пахвалу дму, каханню, Богу
У сумадзі лёсаў маладых.

Гэта ўсё для цябе – гэты горад і дзень,
І лістоты пажарышча ў парку асеннім.
Гэта ўсё для цябе! Я і тут, і нідзе,
Я і вочы твае, я і гэта імгненне.

Гэты горад, які мне знаёмы да слёз,
Да трымцення душы, да салодкай пакуты,
Я нібы талісман заповітны прынёс
Для цябе і для нас у хвілінах раскутых.

Гэта ўсё для цябе! Зіхацяць купалы,
Сонца лашчыць высокіх крыжоў пазалоту.
Я не ведаю, дзе яшчэ зноў і калі
Я сустрэну такое каханне, пяшчоту...

Я не ведаю, колькі яшчэ мне прайсці,
Толькі б вочы твае мне свяцілі, як зоры!

Гэта ўсё для цябе! Бо не знаю ў жыцці
Даражэй за цябе! І за любы мой горад.

Ты хочаш свята? Свята навакол,
Калі ты дзень расвечваеш усмешкай,
Калі ты дакранаешся няспешна
Да твару сваёй тонкай рукой.

Ты хочаш свята? Як сады цвітуць!
І ўжо каштаны запалілі свечкі.
І на зямлю спусціўся майскі вечар,
І верыцца, што мроі ажывуць.

Ты хочаш свята? Свята кожны дзень,
Хаця я ўжо на одум вечаровы
Шукаю песню, і шукаю слова,
Спяшаючы паспець, бо час ідзе.

Ты хочаш свята? Для таёй шчакі
Адчую цеплыню, спагаду, вусціш.
І нешта прашаю тады захочуць вусны,
І ты – як бераг новае рукі...

Хай будзе свята!

ВЫХАВАННЕ СТУДЭНТАЎ СРОДКАМІ ПАЭЗІІ МІХАСЯ БАШЛАКОВА

Так здарылася, што з паэтам Міхасём Башлаковым меў нагоду пазнаёміцца адносна нядаўна, гадоў пяць назад. Зрэшты, тады ж (якраз была прэзентацыя адной з кніг “Прайсці праз зону”) па сутнасці адкрыў для сябе і яго паэзію. Не зманю, калі скажу, што з усіх выступоўцаў ён уразіў мяне найболей. Магчыма, немалаважную ролю адыграла ў гэтым і яго выканальніцкае майстэрства. Ніколі мне не даводзілася чуць такога эмацыянальна-ўзрушанага чытання сваіх твораў. Сядзячы ў зале, я міжволі заўважыў: “Беларускі Вазнясенскі”. Пасля заканчэння імпрэзы быў невялікі фурштэт, дзе прамаўляліся тосты, і калі далі слова мне, то я не мог не паўтарыць тое ж самае. І як часам бывае, “язык мой – вораг мой”. Мая, як я думаў-спадзяваўся, пахвальба для Міхася сталася не чым іншым, як абразай. “Які Вазнясенскі? Ды ён...” Не буду паўтараць Міхасевы “кампліменты” на адрас аднаго з самых вядомых сучасных рускіх паэтаў. Каб своечасова не ракіраваўся (маўляў, меў на ўвазе выключна мацеры выканання), то мог бы, як кажуць, і ў лоб атрымаць.

Пасля было знаёмства з яго кнігай паэзіі “Пяро зязюлі падніму”, якую я чытаў і адначасова перачытваў цэлы дзень. Я быў не проста ўражаны – быў ашаломлены. Бадай ніводная паэтычная кніга апошніх гадоў так мяне не ўражвала, як гэта. На тэлефоннае пытанне аднаго майго сябра-паэта, чым займаюся, я з радасцю адказаў: “Чытаю Міхася Башлакова. Раю і табе прачытаць. Выдатны паэт”.

Не сказаць, што я прымаў кожны верш ці раздзел паэмы на “ўра”. Некаторыя радкі выклікалі пытанні, калі-нікалі сустракаліся невялікія тэхнічныя хібы. Але разам з тым многія вершы проста хацелася вучыць на памяць. Шчыmlівалі інтанацыя, пранікнёнасць, светлая энергетыка магнетычна прыцягвалі да сябе. За многімі творамі бачылася пазіцыя аўтара – пазіцыя сумленнага чалавека, які горача любіць сваю Радзіму і кожнай сваёй жылкай жадае ёй добра, велічы і пашаны. Уражвала і “чарнобыльская” частка кнігі, а менавіта паэма “Лілея на цёмнай вадзе”. Я тады не ведаў яшчэ, што Міхась выпакутаваў гэты твор за час сваіх шматлікіх (больш за 2000) выступленняў у забруджаных раёнах.

Потым былі нашы сустрэчы па месцы працы Міхася, тэлефанаванні. Неяк ён прызнаўся, што выйшла новая кніга “Нетры” ў сааўтарстве з мастаком Міхасём Барздыкам. Чытаў рэцэнзію на яе ў “ЛіМе”. Хацелася і самому што-небудзь сказаць. Калі папрасіў Міхася даць прачытаць кнігу, ён прынёс адразу дзве : “Нетры” і самую новую, толькі з друкарні – “Палын”. Адна і другая – як песня. Гэты выраз (“як песня”) я запазычыў у Міхася. Усё добрае і таленавітае ён называе менавіта так. Думаю, што не без перабольшання такія ж словы можна сказаць і ў дачыненні да паэзіі самога М.Башлакова. Як жа пачыналася гэтая “песня”? Вернемся да вытокаў.

“КАСАВІЦА”

Пачатак быў звычайны. Па тых нямногіх вершах у калектыўным зборніку “Нашчадкі” (1979), які, безумоўна, калісьці чытаў, нават не мог адчуць-прадказаць, што ў літаратуру ідзе не тое што выдатны, але і проста добры паэт. Часам не хапала культуры паэтычнага радка, часам вопыту, хоць, безумоўна, адчувалася нераўнадушнасць аўтара, яго замілаванасць роднымі мясцінамі. Радкі былі небанальныя, нешаблонныя, дый метафара таксама прысутнічала ледзь не ў кожным вершы. Але гэта быў яшчэ не той Башлакоў, які ашаламіў мяне кнігай “Пяро зязюлі падніму”. Рыфма ў некаторых вершах магла быць лепшай (студні – нячутна, лісты – жалуды). Дзе-нідзе збіваўся і рытм (як у вершах “***За горадам пасвяцца коні...” і “***Сказала маці...”). І ўсё ж, робячы скідку на ўзрост (падчас выхаду кнігі паэту было 28, але большая частка яго падборкі стваралася тады, калі паэту толькі-толькі стукнула 18), можна смела канстатаваць, што і ў тых нешматлікіх вершах паэт змог зрабіць неблагую заяўку на шчаслівы літаратурны лёс, хоць калектыўныя зборнікі, кімсьці ахрышчаныя як “брацкія магілы”, безумоўна, не заменяць паэтам іх уласных кніжак, хай нават самых тоненькіх, але сваіх.

Калі падсумоўваць здабыткі першай кнігі (хай сабе і ў калектыўным зборніку), дык гэта найперш даволі дасканалае па выразнасці і метафарычнай напоўненасці верш “Прыгарадны поезд”.

Мой поезд вечаровы
Ідзе па небасхіме.
Гарыць заход барвовы
Над снегам разлівам...

Размовы
Песні.
Жарты.
Бясельныя гармоні.
І людзі, нібы карты,
Тасуюцца ў вагоне...

На дастаткова добрым узроўні напісаны “Лясная песня”, “Бакены”, “***За горадам пасвяцца коні...”, “***Цямнее павольна-павольна...”, “Чалы”. Іншыя вершы неблагія, але не такія кідкія, як згаданыя вышэй.

Па невядомых мне прычынах не ўвайшлі ў першы зборнік у цэлым дабротныя вершы “Раніцай”, “***Заркапад...”, “***У бярозавай бялюткай хаце”, “Навабеліца”, напісаныя ў раннія гады і ўключаныя паэтам у зборнік выбранай лірыкі “Світальныя коні” (2001). Яны, безумоўна, маглі б значна ўзмацніць першую кніжку паэта, зрабіць яе яшчэ больш яркай і прывабнай. І ўсё ж імя Міхася Башлакова было заўважана крытыкамі, і ад яго справядліва чакалі новых паэтычных адкрыццяў. Пэўная планка была ўзята, адступаць

назад паэт не прывык. А даказаць сваё неапошняе месца ў літаратуры можна было толькі з дапамогай карпатлівай працы.

“НАЧНЫ ПАРОМ”

Ад “Касавіцы” да “Начнога парома” (1987) – восем гадоў. Наколькі ж плённым быў для паэта час міжкніжжа? І чым сталася новая кніга – упэўненым крокам наперад ці, магчыма, “таптаннем на месцы”?

Зборнік адкрывае шчыры па інтанацыі, светлы верш “Дарогі Палесся”.

Дарогі Палесся мяне зачаруюць –
Спынюся ля вёскі над ціхай ракой.
Завечарую, завечарую,
Як стомлены човен за асакой.

Выдатнае параўнанне “як стомлены човен” – адначасова і метафара. Праўда, рыфма (за)вечарую – чарую знаёмая па ўсенародна любімай песні “Гэта я з табой вечарую, туманамі цябе я чарую”. А вось наступная страфа практычна бездакорная. Такая лёгкасць і напеўнасць чуецца ў гэтым вершы, і нават не верыцца, што праз колькі часу паэт пройдзеца тымі ж дарогамі, глытаючы радзіцыйны пыл, а не радуецца пяшчотнаму сонцу і ветрыку.

Пакідае добрае ўражанне і верш “Бусліныя Берагі”. Як вядома, бусел – птушка святая для кожнага беларуса. А для Міхася ўдвайне. Бусліныя Берагі – гэта гады яго маленства, юнацтва, самыя дарагія і светлыя гады. Паэт разумее, што дзяцінства не вярнуць, але ён хоча захаваць у памяці тыя ўражанні, усведамляючы, што, забыўшы іх, забудзеш, а хутчэй, страціш, нешта большае – саму святасць паняццяў Радзіма, Зямля, Матуля, Чысціня. “Ці зберагчы да сколу я сумею Буслінага юнацтва берагі?..”

Міхась Башлакоў не з тых паэтаў, якія максімальна насяляюць свой верш усемагчымі метафарамі. Хутчэй, паэт ужывае адну-дзве метафары на верш, але яны здольны стварыць запамінальную вобразную карціну. Як, напрыклад, у вершы “Ліпляны”: “Жменька хат па-над самай вадою...”. Чым не карціна?!

Цішыня. Толькі гусі праз рэчку
З гагатаннем павольна плывуць.
І на сцежку з-за плота сланечнік
Нізка звесіў сваю галаву.

Палескія вершы Міхася напісаны настолькі шчыра, што, чытаючы іх, сам літаральна становішся палешуком: “Вечарэе Палессе. І туманяцца рэкі./ І ў сутонні паромы павольна рыпяць./ І дзівочыя песні далятаюць аднекуль. / І агні ў шызах далях таемна гараць”.

Несумненная ўдача паэта – верш “***З лістападамі...”, відавочна, самы лепшы верш зборніка і адзін з лепшых у Міхася. Яго паэт уключае амаль ва ўсе свае наступныя кнігі.

меншымі па памеры паэмамі “Цар-дуб” і “Чалабітная любецкаму князю”. Зрэшты, і тыя тры дзесяткі новых вершаў яшчэ больш пераканаўча гаварылі пра асобу паэта, дадавалі яму важкасці голасу, упэўненасці. Я сказаў бы, што гэта ўжо быў іншы Башлакоў. Нават у лірычна-інтымных творах сум-туга прысутнічае як у радках, так і паміж радкамі, у інтанацыі. Выразным пацверджаннем гэтага можа служыць праграмны верш “Дні мае залатыя”. У кнізе выбранай лірыкі “Світалыныя коні” і ў зборніку “Пяро зязюлі падніму” ён даецца з прысвячэннем Юрыю Фатневу, сябру, фактычна настаўніку, які з вялікай любоўю і замілаванасцю неаднойчы выказваўся пра М.Башлакова ў сваіх прадмовах да яго кніг. Датаваны 1986 годам, верш успрымаецца як крык-плач паэта аб пражытых днях, хаця за спіной было толькі 35. Яшчэ не адчуваецца напрамую чарнобыльскіх асацыяцый, і можна меркаваць, што твор напісаны якраз напярэдадні трагедыі. Хоць не выключаю, што і апаля, але тады трагедыя здавалася не такой і страшнай (ва ўсякім разе, калі ўспомніць тагачасныя тэле- радыёперадачы).

Дні мае,
Дні мае залатыя,
Што ж над поймай,
Як гусі, крычыце?
Што так хутка,
Так хутка ляціце,
Дні мае,
Дні мае залатыя?

Ці не з гэтага часу крык-плач, які праходзіць лейтматывам амаль праз усю паэму “Лілея на цёмнай вадзе”, нязмушана прысутнічае і ў інтымнай лірыцы паэта, і ў грамадзянскіх палымяных радках пра Айчыну. “А над Кракавам дожджык крапае. / Вісла сумная бачыць сон. / І душа мая, як за кратамі, / Плача ў сццемках шэрых дзён...”.

Ведаючы паэму “Лілея на цёмнай вадзе” па кнізе “Пяро зязюлі падніму”, з нецярпеннем хацеў пазнаёміцца з першым яе варыянтам. Раннія паэмы “Чалабітная любецкаму князю” і “Цар-дуб”, як мне здавалася напачатку, былі ўключаны, так бы мовіць, для масавасці. Аднак і “Чалабітная...” і “Цар-дуб” у цэлым уразілі. Сёння паэмы піша мала хто. Магчыма, М.Башлакоў якраз з тых, каму гэта сапраўды ўдаецца.

Перачытваю “Лілею на цёмнай вадзе” і нарэшце пачынаю разумець, што яна далёка не толькі чарнобыльская. Яна пра Беларусь, пра стан роднай мовы, пра тое, што духоўны Чарнобыль не менш страшны за рэальны. Часам захапляешся смеласцю паэта, які з такім бодем піша пра Славяншчыну, пра еднасць усходніх славян. І гэта ў той час, калі наспявала Белавежская пушча, калі браты-славяне пайшлі шукаць шчасце паасобку. Не ведаю, пра што думалася тады, у 1991 годзе, Міхасю...

“ПЯРО ЗЯЗЮЛІ ПАДНІМУ”

Пра кнігу “Пяро зязюлі падніму” (2001) у свой час было нямала водгукаў у друку. І ўсе рэцэнзенты сыходзяцца на думцы, што гэта самая значная, знакавая кніга не толькі ў творчасці Міхася Башлакова, але і ў сучаснай беларускай літаратуры. Цалкам згодзен. Не ведаю, у каго яшчэ з беларускіх паэтаў у адной кнізе разам сустракалася столькі шчырасці і адкрытасці, пранікнёнасці і пранізлівасці, эмацыянальнасці і самаахвярнасці, горычы і болю, святла і спадзяванняў, меладычнасці і поліфаніі. Як я ўжо выказаўся ў самым пачатку артыкула, кніга не проста ўражвае, яна ашаламляе. Гэта адна з самых любімых маіх кніг у сучаснай беларускай літаратуры.

Зборнік складаецца як бы з дзвюх кніг ці дзвюх самастойных частак, якія дапаўняюць адна адну, – шматпланавай, лірыка-эпічнай паэмы “Лілея на цёмнай вадзе” і светлых пранікнёна-лірычных вершаў пад назвай “Світалыныя коні”. Больш падрабязна спынімся на паэме як на самым значным і вызначальным творы паэта, без якога немагчыма напайнату ўявіць ні самога Міхася Башлакова, ні ўвогуле сучасную беларускую літаратуру. Думаю, што гэта паэма – яго візітная картка, яго самае роднае і любімае (калі можна так сказаць) дзіця. Паэт аддаў ёй больш за 13 гадоў свайго жыцця, фактычна выплакаў яе разам з тымі, хто спазнаў на сабе ўвесь боль радыяцыі. Хоць паэма не толькі пра Чарнобыль. Твор уздымае вельмі значныя пытанні роднай мовы, гісторыі, ролі паэта ў грамадстве.

Паэма складаецца з уступу, чатырох частак і эпілога. Ва ўступе мы становімся сведкамі дыялога аўтара і Радзімы. Яго “Радзіма... надзей і трывог” чакае паразумення і маратунку. Ёй няўтульна, а разам з ёй няўтульна і самому паэту. Яму балюча не менш, чым ёй, і гэты боль, як пісаў калісьці класік, “скразны”. Паэт выпраўляецца ў дарогу разам з Радзімай, каб па меры магчымсці дапамагчы ёй, каб ратаваць стомленыя душы. “Будзіць трэба памяць, / Пакупішчэ не позна...” Паэт разумее, што “напэўна, няскора / Да родных прысёдаў / Мы вернемся зноўку”. І ўсё ж вера і надзея памірае апошняй.

Першая частка паэмы мае назву “Крыжы-абярэгі”. Яна складаецца з чатырох раздзелаў. У першым (“Нетры”) паэт запрашае ў нязведанае. Народныя абрады і звычаі, а таксама міфалагічныя персанажы ствараюць атмасферу таямнічасці.

Язычнік я...

Малюся я Зямлі,

Малюся чалавеку я і Зверу...

А вы якую веру прынялі?

Ці вам жывецца добра і без веры?..

Выдатным працягам гэтых радкоў з’яўляецца фінальны верш “***Хай жа Мікола Гусоўскі будзе ў тым сведкам...”: “Край першабытны... / Убарць

згінала свой локаць, / І зіхацелі лілеі на цёмнай вадзе... / Рог паляўнічы спяваў... / І далёка-далёка / Век мой гаротны вініўся на Страшным судзе...”

У другім раздзеле “Тураўскае гарадзішча” паэт будзіць памяць народа, стараецца захінуць яго ад лжэпрарокаў. Абыякавыя адносіны да сваіх каранёў і вытокаў, гістарычнай памяці адгукаюцца ў душы паэта болям.

Трэці раздзел “Жменька сцёртых і выцвілых слоў” прасякнуты клопатам за лёс роднай мовы, якая памірае разам з народам.

Дарэмна, дарэмна, Мікола Гусоўскі,
Твой шлях на Радзіму сягоння пралёг.
Не ў Рыме далёкім, у кінутых вёсках
На могілках моўкне, нямае твой рог...

Радкі, поўныя адчаю і безвыходнасці. Дзе шукаць паратунак? І ў каго? Дзе шукаць словы для новых песень? І калі яны з’явіцца? Ці сора?

Чацвёрты раздзел “Ёсць вёска ціхая” прысвечаны яго роднаму Палессю, землякам, тым вёскам, ад якіх засталіся тры хаты, ды і ў тых, як піша паэт, аніхто не жыве. “Нашы вёскі гагастамі сталі... / Не вайна... Вінаваты прагрэс. / Сінім полымем смутку і жалю / Дацвітае за вокнамі бэз”.

Другая частка паэмы – “Радаўніца ў мёртвай зоне”. Яна складаецца з трох раздзелаў – “Ветры дзьмулі з Чарнобыля”, “Адзінокай свечкай стыне” і “На апошняй зямлі”. У іх – боль-плач за атручаную стронцыем і радыем Беларусь.

Плача кнігаўка ў рэсных лугах,
Просіць піць гна, піць, піць...
А да сэрца такая туга
Падступае: жыць ці не жыць...

Трэцяя частка – “Як слёзы горкія Айчыны...”. Яна таксама мае тры раздзелы – “Дзе вы, дзе вы, прарокі Айчыны”, “Я шукаю Радзіму”, “Званіце, званы”. Тут распач і боль ад бяспамяцтва народа, сум-туга за Радзіму, якая памірае не толькі ад Чарнобыля рэальнага, але і духоўнага. Паэт гатовы ахвяраваць усім дзеля Айчыны. “А калі ўжо не стане / Нічога вакол: / Ні Айчыны, / Ні люду, / Ні мовы, / На крыжы павяжыце / Мой верш ручніком – / Хай жалобна звініць / Гэта слова...” .

Не менш уражвае і апошняя, чацвёртая частка паэмы “Дай мне, Госпадзі, светла пражыць”, якая складаецца з раздзелаў “Паэт заўсёды ёсць прарок”, “Ты памаліся, маці, за мяне”, “Як ачышчэнне свету”. Тут і распач паэта ад незапатрабаванасці на Радзіме (“А калі не патрэбны паэты, / То й не трэба Радзімы такой...”). Падобныя словы могуць прамовіцца толькі ў хвіліну вялікай распачы (прыгадаем ранейшыя радкі з уступу: “Ад Радзімы, / Якой ні была б, / Не адракуся ніколі я...”).

Паэту горка і прыкра адчуваць сябе ізгоем, эмігрантам на Радзіме, дзе нішчыцца яго мова, дзе чэсныя і разумныя людзі не ў пашане. Нібы падсумаванне да сказанага і выплаканага – таксама плач, але не плач-адчай, а

хутчэй плач-надзея: “Божа, змілуйся... / Дзе я? / На Страшным судзе? / Дык чаму ж / Адымаеш ты сілы? / Дай дайсці мне... / Наперадзе там / Засвяціла / Лілея на цёмнай вадзе... / Лілея на цёмнай вадзе...”

Хочацца верыць і спадзявацца, што беларусы пачуюць паэта і зрабяць усё магчымае, каб Радзіма насамрэч расцвіла, як серабрыстая лілея на вадзе...

“НЕТРЫ”. “ПАЛЫН”

Што да кніг-альбомаў “Нетры” (2004) і “Палын” (2005), падрыхтаваных сумесна з мастаком М.Барздыкам, то яны (у непарушнай сукупнасці-суцэльнасці графікі і паэзіі) пакідаюць самае прыемнае ўражанне. Абедзве кнігі прадуманы да кожнага штрыха, кожнай дробязі і выдадзены на самым высокім паліграфічным узроўні. І невыпадкова на Міжнародным кніжным кірмашы ў Франкфурце-на-Майне 2005 года, дзе былі прадстаўлены кнігі больш як 10 тысяч выдавецтваў са 135 краін свету, “Нетры” ўвайшлі ў лік ста найлепшых кніг свету. Калі ж разгледзець літаратурны матэрыял асобна, то можна сказаць, што паэт імкнуўся не страціць таго запалу, які ён прадэманстраваў у сваёй (па яго ж прызнанні таксама) лепшай на сённяшні дзень кнізе “Пяро зязюлі падніму”. У сумесных кнігах-альбомах трэба было прытрымлівацца пэўных тэматычных пластоў, не выходзіць за межы агульнай задумы, і таму, як мне падаецца, вершы паэта не маюць такой раскаванасці, нязмушанай вольнасці (ці вольнай нязмушанасці), як, прынамсі, у кнізе “Пяро зязюлі падніму”. Хаця выдатна, што паэт дэманструе перад чытачом сваё бачанне пэўных з’яў, праблем. Выдатна, што побач даюцца і пераклады на рускую (у “Нетрах”) і на рускую і англійскую (у “Палыне”). Выдатна, што хараша далучыўся да паэзіі М.Башлакова Андрэй Цяўлоўскі. Яго пераклады на рускую мову ўражваюць сваёй лёгкасцю радка, поўнай перадачай інтанацыйнай структуры вершаў, іх сэнсавай напоўненасці. Чуў такое імя і раней. Здаецца, і чытаў чыесь вершы ў яго перакладзе, але тамусь не засталася ў памяці ні імя паэта, ні якога радка. А вось практычна кожны пераклад вершаў М.Башлакова кранае. Часам нават падаецца, што не горш (баюся сказаць – лепш) за арыгінал. Відавочна, заслуга ў гэтым паэзіі М.Башлакова.

Задума як адной кнігі, так і другой дазваляла паэту шырока выкарыстаць і матэрыял ранейшых сваіх зборнікаў. Асабліва гэта бачна пры знаёмстве з альбомам “Палын”. Тут толькі чатыры новыя вершы – “Цвіце палын”, “Яшчэ леціцца”, “Пахне грыбамі” і “Мая песня”. Яны не выбіваюцца з агульнага сюжэту кнігі, зроблены на прафесійным узроўні і ўсё ж, відаць, не такія гучныя (у добрым сэнсе), як значная частка фрагментаў з паэмы “Лілея на цёмнай вадзе”. Інтанацыя ў іх ужо больш спакойная, хаця гэтая спакойнасць хутчэй ад распачы, чым ад радасці жыцця. “Цвіце палын / На схілах і пагорках / У вечаровых / Сцішаных палях. / Гарыць над шляхам / Стomленая зорка, / Чарнобыльская, / Горкая мая... / ...Няўжо і праўда / Гэта ты, Радзіма? / А можа, толькі / Горкі прыпамін?.. / Пацягне ад пагорка / Горкім дымам... / Палын, палын, / Цвіце вакол палын...”

Куды больш новых вершаў у “Нетрах”: 43 з 63-ох. Некаторыя з іх уражваюць дэталізацыяй вобраза, як, напрыклад, “Яблычны Спас” :

Святочна апранутаю
Кабетай
Рассядзеца на лаве
Важна лета:
Спакусай млеюць
Сонечныя грудзі,
Гарачы шал
І вецер не астудзіць.
Смяецца звонка,
Весела гамоніць,
Трымае
Яблык спелы
На далоні...

Акварэльна-тонка выпісаны вершы “***Серабрыстай павуцінкай...”, “Бабіна лета”, “Дарога”, “Ліпень”, “Замарэжанае рэха”, “Сіні сон”, “***Стоена, стоена...” і інш. У вершах-родуме “***Пракрычыць душа...”, “***Жораў вячэрні...”, “Паэзія”, “Радзіма”, “Не захінайце неба зайздрасцю” “Credo” ёсць трывога, смутак, боль, снадзяванне. Яны вылучаюцца ўсё тым жа аўтарскім неспакоем за лёс Бацькаўшчыны, за лёс паэта і паэзіі і тэматычна як бы працягваюць гаворку, распачатую ў паэме “Лілея на цёмнай вадзе”. Вершы-споведы М. Башлакова, адрасаваныя часцей Айчыне, чым жанчыне, несумненна, вымаваюць не адно пакаленне шчырых беларусаў. А гэта бадай самае галоўнае. Зрэшты, тут можна было б паставіць і кропку, але неяк самі па сабе выдліся на паперу паэтычныя радкі. Можа, яны будуць не лішнімі.

Чытаю кнігі Башлакова,
Чытаю НЕТРЫ і ПАЛЫН,
І так кранае яго слова,
Бо ён Палесся верны сын.

Яго там КОНІ ў медуніцы,
НАЧНЫ ПАРОМ. Не падвядзе!
І гэтак свежыць КАСАВІЦА!
Як плач – ЛІЛЕЯ НА ВАДЗЕ.

Мне блізка ўсё не без прычыны:
Я й сам таксама, ўслед яму,
ЯК СЛЁЗЫ ГОРКІЯ АЙЧЫНЫ,
ПЯРО ЗЯЗЮЛІ ПАДНІМУ.

Ён добры сябра і дарадчык,
Таму з ім побач як-ніяк
Андрэй Цяўлоўскі – перакладчык,
Міхась Барздыка – цуд-мастак...

Усё ў жыцці невыпадкава,
І нават гэтыя радкі.
Чытайце кнігі Башлакова –
Паэта з Божае рукі!

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

**АСНОЎНЫЯ ТВОРЫ МІХАСЯ БАШЛАКОВА,
ЯКІЯ ПРАПАНОУЮЦА ДЛЯ ВЫКАРЫСТАННЯ
Ў Выхаваўчым працэсе**

Радзіма...
Калі ёсць, то назаўжды:
Не знікне,
Не растане шызым дымам.
Яна для нас –
Нібы глыток вады
Для зморанага смагай
Пілігрыма...

Радзіма...
Гэта светлая любоў
Да родных гоняў
За бялюткім гаем.
Яна як крык
Самотных жураўсоў,
Што аж да слёз
Да самых
Працінае...

Як музыка,
Як песня для душы,
Як першае
Нязбыўнае каханне...
На схіле дзён,
На горкае мяжы
З вачэй збяжыць
Слязінкай
На расстанне...

З лістападамі,
з лістападамі
Завітаю я зноў сюды,
Дзе ў сцюдзёную студню падаюць
Ціха падаюць жалуды.

Ўсё праходзіць, усё мінаецца:
Смутак,

радасць,
любоў,
гады.

Толькі ў студню сцюдзёнай раніцай
Ціха падаюць жалуды.

Што ж так сэрца,
як ліст, трапечацца?..
Зачарпну я ядро вады.
І душа, нібы студня, свеціцца.
Ціха падаюць жалуды.

І мне верыцца і не верыцца –
Тут юнацтва майго сляды.
Праз гады зноў да студні вернешся –
Ціха падаюць жалуды.

Жоўты вечер крочыць прысцамі.
Аблятаюць далоў лісты.
І ў сцюдзёную студню падаюць,
Ціха падаюць жалуды.

Завечарэла Дымкай пацягнула.
Чакаю я цягнік на Церуху.
Жыццё, як хуткі поезд, прамільгнула...
Калі і як? Паверыць не магу.

Што я паспеў на гэтым свеце белым?
Дзесятак вершаў нейкіх напісаў?
Чаму ж так рана сёння звечарэла?
Шчыміць душа... І просіцца сляза.

Ссамотнеў я па дарагіх мясцінах.
Я на радзіме так даўно не быў.
Спынюся каля роднае хаціны.
Я помню ўсё. Нічога не забыў.

Я помню дні маленства залатыя,
Пах бульбы і цяпло начных кастроў...
Мурожнымі сцяжынамі ляснымі
Блукае рэха даўніх тых гадоў.

І хоць ніхто мяне там не чакае,
І хоць чужы агеньчык там гарыць,

У Церуху да бэзавага мая
Асенні мой цягнік загрукаціць...

У сонечных росах
Сцяжынка лясная
Прапахла мядовай
Густой цішынёй.
У ліпеньскім лесе
Пра што мне спявае
Світальная івалга
Над галавой?..

Ці, можа, пра вёсны,
Далёкія вёсны,
Што бэзам духмяным
Даўно абцвілі?
Ці, можа, пра сосны,
Высокія сосны,
Што днямі ля хаты
Шумелі, гулі?..

Блукаў я па свеце,
Шукаў сабе долю...
Шчасліваю долю,
Я думаў, знайду...
А івалга пела
Пра шчасце і волю.
Я думаў, што песню
Такою ж складу...

Ні долі, ні волі,
Ні шчасця, ні песні...
І толькі са мною
Дарогі мае
Ды голасам росным
У ліпеньскім лесе
Світальная івалга
Песню пяе...

СІНІ СОН

Прысніцца сіні дождж
У небе сінім-сінім.
Люляе сіні Сож

Сны светлыя Айчыны.

Ля сіняе вады
Вясло самотна стыне.
Уецца сіні дым
Над сінім успамінам.

Цямнее сіні бор
За сінім небакраем.
У суцёмках касцёр
Павольна дагарае.

Кладзецца сіні цень
І цінькае сініца...
Мне сіні-сіні дзень
Уночы зноў прысніцца.

І будзе дождж звінець
Над сінім сном Айчыны,
І да нябёс ляцець
Лён сіні, сіні, сіні...

CREDU

Не прашу ні пасады, ні славы,
Ні ба адця на грэшнай зямлі...
Божа светлы, прашу так замала –
Запаветныя словы пашлі...

Каб шчымелі яны і балелі
І душу праціналі да слёз.
Каб вятры над шляхамі іх пелі,
Асыпаючы лісце бяроз.

Каб жанчыны ўначы іх шапталі,
Каб на крылах іх птушкі няслі
У чужыя няўтульныя далі
Напамінам ад роднай зямлі.

Зіхацелі каб гронкай рабіны
Тыя словы – пазнаць каб здалёк...
Божа светлы, хай лёс Айчыны
Пасвятлее на мой радок...

ФРАГМЕНТЫ З ПАЭМЫ “ЛІЛЕЯ НА ЦЁМНАЙ ВАДЗЕ”

У час,
Калі лютуюць лжэпрарокі,
На ўсіх вуглах дурманяць мой народ,
Успомніце гісторыі урокі...
Не прыпыніць нікому яе ход.
Браты мае, адкуль між намі лёд?!
У нас адны агульныя вытокі.

Расія, Беларусь і Украіна –
Славяншчына!..

Ты для мяне адна.
О, як цвіце ля Оўстуга каліна,
Туманіцца за поймаю Дзясна,
І нібы човен,
Русь плыве у снах.
А кажуць мне забыць яе, пакінуць...

Прыслухайся...
Склікаюць на вячэрню
Чарнігава і Кіева званы.
Сляпы Казар, куды мой шлях паверне?
Спявай кутчэй між гэтае маны...
Ярылы лік над песняй даўніны...
Гудуць званы...
І я таксама вернік...

Я верую сягоння у адзінае –
У заветы мудрыя дзядоў...
О, як цвіце ля Оўстуга каліна,
І пералівы кіеўскіх званоў,
І крыкі на Палессі журавоў
Яднаюць неба над маёй Айчынай...

Аклікну. Нікога у цёмным бары.
Адклікнецца толькі мне шум баравы.
Ды сокал высока. Ды чорны крумкач
Пракрача мне побач: “Над доляй не плач”.
А я і не плачу, адплакаў даўно,
На травах мядовых настою віно.
Я вып’ю п’янога, я вып’ю віна
І песню таксама да самага дна

За долю, за волю Айчыны сваёй.
Пракрача крумкач: “На дарозе не стой”.
Пракрача крумкач на ўвесь бор векавы:
“Айчыны тваёй я нап’юся крыві...”
Ах, чорны крумкач, ты дарэмна крычыш.
Ўжо вострацца дзіды, куюцца мячы.
І мужных асілкаў ўздываецца раць.
Крыві табе, чорны крумкач, не спытаць.
За нашу Айчыну устанем сцяной,
У сечы крывавай заслонім сабой.
Я вольнага ветру яшчэ папрашу,
Каб ён ўскалыхнуў баравую душу.
І бор векавы зашуміць, загудзе,
І чорны крумкач са стралой упадзе.
Я зноўку аклічу шырокі абсяг,
І песняй адклікнецца выстылы шлях...

Такі знаёмы паварот дарогі -
І з борцю дуб прыветла зашуміць.
Усе сумненні, крыві і трывогі
Захоцацца адразу мне забыць.
Дух-патрыярх...
Тут дробязям не месца.
Стагоддзю світак пад старой карой.
Сарэцца жолуд –
І кытэ Гур, здаецца,
З дружнай скача сцежкаю лясной.
А гэты звон?
Куюцца вілы, косы...
Гараць маёнткі панскія паўсюль,
І заклікае страсна Каліноўскі:
“Мужык, успомні, хто ты і адкуль...”
Ідзе з народаў малады Купала
(Заўжды ён добра помніў, хто такі...)
Старонак у гісторыі нямала:
Чытаць іх людзям хопіць на вякі.
А дуб шуміць,
А дуб сівы гамоніць,
І падаюць на сцежку жалуды...
Яшчэ крыху –
І пранясуцца коні.
Сляды замураваюць назаўжды...
Не зарастай, як сцежка, наша памяць.
Ссівелы дуб у ліставеі зноў

Нам шле лісты з далёкіх тых вякоў –
І кружацца, і кружацца над намі,
Хвалююць нас у залатую замець
Таемным сэнсам паўзабытых слоў...

Я доўга блукаў па начным гарадку.
Насупраць гасцініцы Прыпяць цямнела.
І там, між лазы,
на рачным астраўку
Рыбацкі агенчык успыхваў нясмела.

Стаяў ля прычала калгасны паром.
Я ціха ступіў на скрыпучыя дошкі.
І быццам дзяцінствам дыхнула мне трошкі –
Так хораша пахлі яны малаком...

І болі мае адступілі назад.
І раптам пачулася: “Вернецца памяць,
Як водар маленства...”

І прыйдзеце самі
Да родных вытокаў і кінутых хат...”

Я ўвесь скамянуўся...

Вакол ні душы.
І толькі ў затоне трава шалясцела.
І ў гэтай начной незвычайнай цішы
Высокая зорка надзеяй мігцела...

Я прайду па Палессі,
Як песня...
Застануся я
Ў сэрцах людскіх...
Тут увесь я,
Увесь я,
Увесь я
У зіхценні
Вячэрняй ракі...

Пад усхліпцы
Чарнобыльскіх ветраў,
Пад усплёскі
Атручаных вод
Я паплачу

Ў цішы гэтых нетраў
Па табе,
Па табе,
Мой народ...

І ў асветленых поўняй
Дубровах,
Дзе надрыўна
Крычаць жураўлі,
Я пакіну
Апошнія слова
На апошняй
Славянскай зямлі...

Божа светлы,
Як мала прапета...
А душа
Паплыла, як лісток...
Ірванецца,
Падхоплены ветрам
Мой апошні
Палескі радок...

Без душы,
Без ніводнага слова
Пабрэду
Па здрэжэлых палях...
Над Айчынай,
Над роднаю мовай
Палынее
Чарнобыльскі шлях...

Вось і зноўку прыйшла
На зямлю маю восень.
Над пустымі шляхамі
Закружыў ліставей.
Праз туман і дажджы
Зябкі вецер даносіць
Крыкі шэрых гусей,
Крыкі шэрых гусей.

Ах, як плачуць яны
Над маёю Айчынай,
Што навекі пазначана

Чорнай бядой...
Гусі, шэрыя гусі,
На далёкай чужыне
Ападзіце на травы
Горкай-горкай тугой.

У густых трыснягах
Паўнаводнага Ніла
Хай усходзіцца вецер
Ад гэтай журбы,
Плач і боль панясе
На абпаленых крылах
Над сусветам усім...
Можа, заўтра нябыт?!

О мая Беларусь,
Дык няўжо ты сканаеш?
О мой ціхі народ,
Жыць, павінен ты жыць...
А вакол цішыня...
Толькі ледзь далягаюць
Крыкі шэрых гусей
Праз туман і дажджы...

Адзінокай свечкай стыне
На крыжы глухіх шляхоў
Храм Марыі-Магдаліны
Між заснежаных палёў.

І нідзе вакол нікога.
Толькі зябне маладзік.
Ды ў царкве прад лікам строгім
Вецер моліцца адзін...

А ўначы, пад ветру ўсхліпы,
Па няходжаных шляхах
Рушаць мёртвыя сялібы
І пагосты на крыжах...

Продкаў стомленыя цені
Будуць крочыць напасткі...
На апошняе маленне
Сыдуцца ўсе у храм пусты...

І з малітвай пра Айчыну
Пра пакутны горкі лёс
Храм Марыі-Магдаліны
Узнясецца, як Хрыстос...

Засумую
Па родных мясцінах,
Белым лебедзем
Закрычу...
На Радзіму сваю,
На Радзіму,
На Радзіму сваю
Палячу...

Там, ля Сожа,
На мілым Палессі,
Дзе суніцамі
Пахнуць бары,
Зазвіню
Жаўруковаю песнлі
Над лугамі
На роснай зары...

Закуваю я
Шэрай ззіюляй,
Закурдычу
Сівым журавом
Над мінулым сваім,
Над мінулым,
Адшумеўшым
Вясновым дажджом...

Узлячу я
Над роднай зямлёю,
Заспяваю,
Заплачу аб ёй.
З чорнай хмары
Над чорнай бядою
Горкай-горкай
Пральюся слязой...

Закружуся
Лістком пажаўцелым,
Упаду

На засмучаны шлях...
Над душою маёю
Збалелай
Будзе вецер
Стагнаць у палях...

Паэт заўсёды ёсць прарок,
Бо ён ад Бога...
Зязюля кінула пяро
Мне на дарогу...

Хіба добра я не хацеў
Свайму народу?
Збіраў я словы для людзей,
Як кроплі мёду...

Я шчыра праўду гаварыў..
Чаму ж не чулі?..
Кувай прасветлена ў бары,
Кувай, зязюля...

Кувай для роднай стараны
Лепшую долю...
Хай словы гучна, як званы,
Гудзь ігра волю...

Кусты ляшчыны расхіну –
Цвіце рабіна...
Пяро зязюлі падніму,
Як лёс Айчыны...